

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Liucijos Gudelytės,
II kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Kaltinimo keitimo baudžiamajame procese teorinės ir praktinės problemos

Vadovas: partnerystės doc. Gintaras Jasaitis

Recenzentas: doc. dr. Gintaras Goda

Vilnius
2019

TURINYS

ĮVADAS	2
1. KALTINIMO SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ.....	5
2.KALTINIMO RIBOS, KALTINIME NURODYTOS VEIKOS FAKTINIŲ APLINKYBIŲ IR JOS KVALIFIKAVIMO KEITIMAS	13
2. 1. Kaltinimo ribos ir turinys.....	13
2.2. Kaltinimo keitimas pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme.....	19
3. KALTINIME NURODYTOS VEIKOS FAKTINIŲ APLINKYBIŲ IR VEIKOS KVALIFIKAVIMO KEITIMO PROBLEMOS	29
3. 1. Kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo keitimo problematika, pirmosios instancijos teisme.....	29
3. 2. Kaltinimo keitimas apeliacinės instancijos teisme, paaiškėjus iš esmės skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis.....	36
3. 3. Problemos susijusios su teismo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes ir jos kvalifikavimą	44
IŠVADOS	55
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	57
SANTRAUKA.....	64
SUMMARY	65

IVADAS

Baudžiamojo proceso paskirtis orientuota ne tik į visuomenės, valstybės interesus, bet ir į tinkamą įstatymo pritaikymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas¹. Kitaip tariant, šiame procese ne tik nukentėjusysis, bet ir nusikalstamą veiką padaręs asmuo tikisi teisingumo. Kaip žinia, pasibaigus ikiteisminio tyrimo stadijai ir prokurorui surašius kaltinamąjį aktą, įtariamasis tampa kaltinamuoju. Kaltinimas baudžiamajame procese privalo būti visapusiškai teisingas, siekiant tinkamai įgyvendinti baudžiamojo proceso paskirtį. Tačiau nagrinėjimo teisme metu paaiškėjus, kad ikiteisminio tyrimo metu buvo nustatytos ne visos įrodinėtinos aplinkybės, nepagrįstai pripažintos kai kurios kitos aplinkybės ar netinkamai kvalifikuota nusikalstama veika, kaltinimo tezės turi būti ištaisytos, todėl baudžiamojo proceso subjektai, šiuo atveju, privalo būti itin atidūs ir atitinkamai reaguoti. Kaltinimo keitimo institutas, šiuo aspektu, yra vienas iš asmens teisių apsaugos garantų. Tačiau neaiškiai reglamentuotas kaltinimo keitimas baudžiamajame procese ir nevienoda teismų praktika yra vieni iš veiksnių, užkertančių kelią siekiant teisingumo.

Temos aktualumas. Nagrinėjamos temos aktualumą lemia sąlyginai dažnas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) normų, susijusių su kaltinimo ir jame nurodytos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, ir veikos kvalifikavimo pakeitimu teisme, keitimas. Ne kartą buvo keltas ir procedūrų, susijusių su kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir jų kvalifikavimo pakeitimu teisme konstitucingumo klausimas. Tema aktuali teoriniu požiūriu, kadangi po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) 2017 m. birželio 26 d. nutarimo², kuriuo buvo priimta išimtinio pobūdžio nuostata, jokių mokslinių straipsnių, plačiau analizuojančių klausimus, susijusius su kaltinimo keitimu apeliacinės instancijos teisme, paaiškėjus iš esmės skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis, nėra. Praktiniu požiūriu tema aktuali, nes vis kyla diskusijų dėl teismo įgaliojimų savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ir jų kvalifikavimą atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (toliau – Konstitucija), ar tokie teismo įgaliojimai yra galimi, lyginant tai su prokuroro paskirtimi baudžiamajame procese. Be to, nėra aišku,

¹Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341. 1 straipsnio 1 dalis.

²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 10749.

nuo kurio pareikšto kaltinimo kaltinamasis turi gintis esant kelioms kaltinimo pakeitimo modifikacijoms, keliamas ir proceso dalyvių informavimo apie kaltinimo keitimą teisme formos klausimas. Visa tai lėmė temos pasirinkimą, jos išsamaus nagrinėjimo būtinumą.

Darbo tikslas. Išanalizuoti kaltinimo keitimo baudžiamajame procese teorines ir praktines problemas. Pateikti pasiūlymus dėl baudžiamojo proceso kodekso normų, susijusių su kaltinimo keitimu, tobulinimo.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti išskelti šie uždaviniai:

1. Atskleisti kaltinimo sampratą.
2. Išanalizuoti kaltinimo ribas ir kaltinimo keitimą pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme.
3. Išanalizuoti kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir veikos kvalifikavimo keitimo problematiką pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme.
4. Pateikti pasiūlymus dėl BPK normų, susijusių su kaltinimo keitimu baudžiamajame procese, tobulinimo.

Darbo objektas. Kaltinimo keitimo baudžiamajame procese teorinės ir praktinės problemos.

Tyrimo metodai. Siekiant atskleisti kaltinimo baudžiamajame procese sampratą, kaltinimo keitimo ypatumus bei probleminius aspektus baigiamajame darbe naudotas sisteminis analizės metodas. Lyginamuoju metodu siekta palyginti skirtingų autorių nuomones apie kaltinimą ir jo keitimą, kaltinimo keitimo tendencijas nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje. Literatūros ir teismų praktikos metodu siekta atskleisti egzistuojančias problemas, susijusias su kaltinimo keitimu. Duomenų analizės metodu renkama ir analizuojama Lietuvos teismų praktika ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau- EŽTT) sprendimai, susiję su kaltinimo keitimu teisme. Abstrakcijos metodo pagalba iš nagrinėjamų šaltinių išskiriami aspektai, tiesiogiai susiję su nagrinėjama tema. Analitinis metodas naudotas apibendrinant naudotą mokslinę literatūrą ir teismų praktiką. Apibendrinimo metodo pagalba buvo pateikiamos išvados.

Darbo originalumas pasireiškia nagrinėjant Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimą, kuriuo buvo priimta išimtinio pobūdžio nuostata, nurodanti, kad gali būti sunkinama nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kurio atžvilgiu byla nutraukta, teisinė padėtis apeliacinės instancijos teisme, kai yra pateiktas tik šio asmens skundas. Be to, nagrinėjamas Konstitucinio Teismo siūlymas įstatymų leidėjui nustatyti kitokius būdus aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias teisiškai reikšmingų faktų nustatymo

ir vertinimo klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių padarė žemesnės instancijos teismas. Išsamiai analizuojama, kokiame procesiniame dokumente atsispindi teismo sprendimas savo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą.

Darbo šaltiniai. Darbe remiamasi tarptautinės ir nacionalinės teisės aktais, Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina. Analizuojama Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika. Remiamasi tokių autorių kaip G. Godos, R. Jurkos, M. Girdausko, P. Ancelio ir kitų Lietuvos bei užsienio autorių moksliniais darbais, susijusiais su nagrinėjama tema.

1. KALTINIMO SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

Baudžiamasis procesas apima nusikalstamų veikų tyrimą ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimą teisme įstatymų nustatyta tvarka. Kaip numatyta BPK 1 straipsnio 1 dalyje, baudžiamojo proceso paskirtis yra „*ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas*“³. Baudžiamojo proceso struktūrą sudaro keturios proceso funkcijos, t. y. ikiteisminis tyrimas, kaltinimas, gynyba, teisminis nagrinėjimas ir bylos išsprendimas⁴. Baudžiamojo proceso mokslinėje literatūroje galima įžvelgti ir kitų funkcijų, pavyzdžiui, civilinio ieškinio išsprendimas⁵, kadangi baudžiamajam procesui neturėtų būti būdingas turtinių klausimų išsprendimas. Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje akcentuojama, kad visos funkcijos baudžiamajame procese turi būti griežtai atskirtos. Tai reiškia, kad ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas negali perimti prokuroro funkcijų ir tapti kaltintoju, gynėjo funkcija skirta kaltinimui paneigti ar nustatyti aplinkybes, kurios teisintų ar švelnintų įtariamojo (kaltinamojo) padėtį, todėl gynėjas neturi tapti prokuroru arba tyrėju. Teisminio nagrinėjimo ir bylos išsprendimo funkcija - priskirta tik teismui. Visų funkcijų atribojimas baudžiamojo proceso mokslo požiūriu laikomi svarbiausiais rungimosi principo elementais⁶. Kadangi vienas svarbiausių baudžiamojo proceso tikslų yra tai, jog asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, būtų teisingai nubaustas, ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas, todėl kaltinimo funkcija užima svarbią vietą šiame procese.

Kaltinimas, kaip teigė V. M. Savitsky, yra pagrindinis bylinėjimosi objektas, jo vidinė varomoji jėga. Jokių kaltinimų – jokio baudžiamojo proceso⁷. N. N. Polyansky kalbėjo apie kaltinimą kaip baudžiamojo proceso variklį⁸. Anot S. A. Alperto „kaltinimas

³Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341. 1 straipsnio 1 dalis.

⁴GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius, 2011, p. 12.

⁵ANCELIS, P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 27.

⁶Тен пат, p. 31.

⁷Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018, №

Обвинение и защита в уголовном процессе Тезисы лекций по направлению подготовки бакалавров 40.03.01 «Юриспруденция».

⁸Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018,

yra organiškai susijęs su visa baudžiamojo proceso sistema ir visomis joje vykdomomis funkcijomis⁹. Anot D. Andrejevičiaus, be kaltinimų konkreitiems asmenims baudžiamasis procesas būtų beprasmis ir objektyviai negalėtų egzistuoti¹⁰.

Kaltinimo institutas aiškinamas dvejopai: procesine (kaip veikla) ir materialine (kaip teiginys) prasme. Pasak profesoriaus V. Mikelėno „nesant proceso teisės, materialinė teisė būtų tik deklaruojama, nes tokiu atveju nebūtų užtikrinamas jos įgyvendinimas“¹¹, todėl kaltinimas yra šių dviejų teisės šakų bendras institutas. Kaltinimas procesine prasme suprantamas kaip „įstatymų reglamentuota kompetentingų valstybės pareigūnų ar asmenų procesinė veikla, nustatant kaltininką dėl padarytos nusikalstamos veikos, renkant jo kaltę pagrindžiančius ikiteisminio tyrimo duomenis bei įrodymus ir siekiant viešo kaltininko nuteisimo“¹². Atkreiptinas dėmesys į žodį „asmenų“, jis buvo taikomas privataus kaltinimo procesui, tačiau privataus kaltinimo institutas 2017 m. spalio 1 d. BPK buvo panaikintas¹³. Šiuo metu galiojančiame BPK liko tik privačiai viešas kaltinimas. Materialiosios teisės prasme kaltinimas suprantamas kaip „baudžiamojoje byloje nustatytų ikiteisminio tyrimo duomenų ir įrodymų visuma, sudaranti konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį ir inkriminuota kaltininkui atitinkamu procesiniu aktu“¹⁴. Tai reiškia, kad siekiant kaltininko viešo nuteisimo, neatsiejamai turi būti surinkti įrodymai, įteikiamas pranešimas apie įtarimą ir surašomas kaltinamasis aktas. Pasak D. Andrejevičiaus, kai kurie mokslininkai mano, kad „kaltinimo“ sąvoka reiškia teisėsaugos aktą, apimantį prokuroro pareiškimą, kad tam tikras asmuo padarė nusikaltimą. Kiti mokslininkai „kaltinimą“ mato kaip ypatingą ryšį, atsirandantį tarp įgaliotų valstybės pareigūnų ir asmens, kuris yra kaltinamas. Autorius teigia, kad teisės ir mokslinės literatūros analizė leidžia mums kaltinimą vertinti vienodai tiek materialine,

Полянский Н.Н. К вопросу о юридической природе уголовного процесса // Правоведение. 1960. Nr. 1. p. 106.

⁹Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018, Iš Альперт С.А. Роль обвинения в осуществлении правосудия // Проблемы социалистической законности. Респ. межвед. темат. науч. сборник. Вып. 1. Харьков, «Вища школа», Изд-во при Харьк. ун-те, 1976. p. 111.

¹⁰Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018, p. 21.

¹¹MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 20, Iš ANCELIS, P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p.13.

¹²ПЕТРОВА, Н. Е. *Частное и субсидиарное обвинение*. Самара: Самарский университет, 2004, с. 27-29.

¹³Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusios galios įstatymas. Teisės aktų registras. 2017, Nr. 12575.

¹⁴ФАТКУЛЛИН, Ф. Н. *Изменение обвинения*. Москва: Юридическая литература, 1971, с. 11-13.

tiek procesine prasme¹⁵. Nacionaliniuose įstatymuose nėra įtvirtinta kaltinimo sąvoka, tačiau BPK 42 straipsnyje¹⁶ yra apibrėžta valstybinio kaltinimo sąvoka kas pilnai atspindi kaltinimo esmę, o įstatyme įtvirtinti teorinius aspektus, būtų neracionalu. EŽTT kaltinimą byloje *Kravas prieš Lietuvą* įvardija, kaip „oficialus kompetentingos institucijos pranešimas asmeniui apie įtarimą, kad jis padarė baudžiamąjį nusikaltimą, kai kada jis gali pasireikšti ir kitokiomis priemonėmis, kuriomis išreiškiamas toks įtarimas, ir kuriomis iš esmės paveikiama įtariamojo padėtis“¹⁷. M. Gušauskienė teigė, kad „EŽTT yra ne kartą konstatavęs teisės žinoti įtarimo (kaltinimo) pagrindus svarbą. Pavyzdžiui, byloje *Dallos v. Hungary* EŽTT pastebėjo, kad įtariamojo teisė žinoti įtarimo pagrindus yra viena iš esminių teisių baudžiamajame procese, nes nuo įtarimo pareiškimo momento byloje fiksuojami faktai ir pagrindai, kuriais grindžiamas įtarimas (kaltinimas) ir kurie nulemia asmens teisinės procesinės padėties pokyčius“¹⁸. Anot R. Jurkos: „kaltinimas pradeda egzistuoti jau nuo to momento, kai konkrečios valstybės institucijos, remdamosi įtarimo pagrindu iškeltomis prielaidomis dėl galimo asmens kaltumo, atlieka konkrečius veiksmus jo atžvilgiu. <...> svarbu suvokti pačią esmę – kaltinimo pradžia baudžiamajame procese ne visuomet tiesiogiai gali priklausyti nuo sąvokų „įtarimas“ ar „kaltinimas“ konkrečios baudžiamosios bylos dokumentuose“¹⁹. Taigi galima teigti, kad kaltinimas plačiąja prasme prasideda ne tik nuo to momento, kai asmeniui pareiškiami kaltinimai ir byla perduodama į teisiamąjį posėdį, bet ir nuo tada, kai yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, kurio metu yra stipriai paveikiama asmens padėtis.

Kaltinimo funkcija – veikla, kuria palaikomas kaltinimas teisme, jo tikslas užtikrinti, kad asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, būtų tinkamai pritaikytas įstatymas, teisingai paskirta bausmė ar kitaip išspręstas klausimas dėl jo atsakomybės²⁰. Kaltinimo procesą sudaro dvi stadijos: ikiteisminis tyrimas ir teisminis bylos nagrinėjimas. Ikiteisminio tyrimo stadijoje renkami kaltę pagrindžiantys duomenys, įtariamasis sužino, kuo jis yra įtariamasis, o vėliau ir kaltinamas. Ikiteisminio tyrimo

¹⁵Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018.

¹⁶Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, 42 straipsnis.

¹⁷Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 18 d. sprendimas *Kravas prieš Lietuvą*, pareiškimo, Nr. 1271/06.

¹⁸GUŠAUSKIENĖ, M. Įtariamojo teisė būti informuotam: teorinės prielaidos ir įgyvendinimo galimybės. *Jurisprudencija*, 2008, 6(108), p. 61.

¹⁹JURKA, R. Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 1 (63), p. 64.

²⁰ANCELIS, P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 27.

stadijoje rengiamasi nusikalstamos veikos padariusio asmens kaltinimui teisme, todėl ikiteisminį tyrimą galima laikyti kaltinimo funkcijos dalimi. Tačiau siaurąja prasme ikiteisminio tyrimo stadijoje kaltinimo funkcijos nėra. Kaltinimo funkcija yra atliekama tik teismo bylos nagrinėjimo stadijoje. Kai ikiteisminio tyrimo metu surenkama pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad teisme turėtų būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis ir nėra pagrindo procesą užbaigti supaprastinto proceso tvarka, tada prokuroras privalo surašyti kaltinamąjį aktą ir perduoti bylą teismui.

Kaltinamasis aktas yra svarbiausias ikiteisminio tyrimo stadijos dokumentas. Šis dokumentas rodo ikiteisminio tyrimo stadijos ir baudžiamojo persekiojimo baigtį. Po kaltinamojo akto surašymo asmuo, įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, tampa kaltinamuoju. Surašydamas kaltinamąjį aktą prokuroras suformuluoja kaltinimą, kuriuo remiantis vyksta bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme. Kaip nurodyta BPK 219 straipsnio 3 ir 5 punktuose, kaltinamajame akte turi būti nurodomos nusikalstamos veikos aprašymas: padarytos nusikalstamos veikos vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, BK straipsnis (jo dalis ir punktas), nustatantis atsakomybę už padarytą veiklą. Šie reikalavimai įtvirtinti tam, kad kaltinamasis suprastų, kuo jis yra kaltinamas ir, kad būtų nustatytos nagrinėjimo teisme ribos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau- LAT) plenarinėje sesijoje nurodoma, kad „<...> *asmeniui pareiškus kaltinimus, yra išreiškiama prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, veikiančių valstybės vardu, oficiali pozicija, kad baudžiamojoje byloje yra surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių nusikalstamos veikos padarymą. Tokios pozicijos išreiškimas suponuoja ir tai, kad yra rimtas pagrindas abejoti dėl nepriekaištingos asmens, kuriam pareikštas kaltinimas, reputacijos. Taigi dėl kaltinimo pareiškimo suabejojama asmens garbe, paliečiamas jo orumas, asmens ir jo šeimos geras vardas bei reputacija*“²¹.

Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad „*kaltinamasis aktas neatitinka įstatymo nuostatų, kai jame nenurodytos arba neteisingai nurodytos svarbios veikos faktinės aplinkybės, turinčios atitikti baudžiamajame įstatyme nustatytus nusikalstamos veikos sudėties požymius (pavyzdžiui, veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir kt.), ir dėl to šio dokumento turinio defektai suvaržo kaltinamojo teisę į gynybą*“²². Taigi, jei kaltinamasis aktas bus surašytas neteisingai, bus pažeista asmens teisė į gynybą. Taip pat Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a

²¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011.

²²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. baladžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78-511/2019.

punktas nurodo, kad „*jam būtų skubiai ir nuodugniai pranešta tokia kalba, kurią jis supranta, apie pareiškiamo jam kaltinimo pagrindą ir motyvus*“²³. Jei pagrindai ir motyvai bus nurodyti neteisingai, jis negalės efektyviai pasiruošti gynybai.

Nors pranešimas apie įtarimą ir kaltinamasis aktas yra atskiri procesiniai dokumentai, nustatantys asmens procesinę padėtį skirtingose baudžiamojo stadijose, manytina, kad tarp jų yra tam tikras koreliacinis ryšys, kadangi galutinis pranešimas apie įtarimą turi būti perkeliamas į kaltinamąjį aktą. Kaip teigia baudžiamojo proceso teisės doktrina, išimtiniais atvejais pranešimas apie įtarimą gali identišškai nesutapti su kaltinamuoju aktu²⁴. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose *dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu*, numatyta, kad veikos kvalifikavimas gali nesutapti kaltinamajame akte ir galutiniame pranešime apie įtarimą tik tada, kai yra visos šios aplinkybės:

- *jei veika perkvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, lengvinanti įtariamojo padėtį;*
- *jei nesikeičia esminės faktinės aplinkybės ir nereikia nurodyti naujų aplinkybių, kurios pasunkintų įtariamojo padėtį;*
- *jei perkvalifikuojant veiką kaltinamajame akte aprašytų veikos požymių visuma yra baudžiamojo įstatymo, nurodyto galutiniame pranešime apie įtarimą, nustatytų požymių visumos dalis;*
- *jei tai neturės neigiamos įtakos nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo teisėms*²⁵.

Baudžiamojo proceso teisės teorijoje išskiriami du kaltinimo tipai: valstybinis (viešasis) kaltinimas ir privačiai viešas kaltinimas. Viešojo arba valstybinio kaltintojo procesinė pareigybė pirmiausiai atsirado Prancūzijoje ir tik vėliau paplito kitose valstybėse²⁶. V. F. Kryukovas mano, kad valstybinis kaltinimas yra „prokuroro, kuris teisme gina savo požiūrį į kaltinamojo kaltę ir kuriam priešinasi kita šalis – gynyba, veiksmų visuma“²⁷. Anot V. A. Lazarevos „valstybinis kaltinimas yra pareiškimas, suformuluotas atliekant pirminį tyrimą remiantis gautais įrodymais ir oficialiai adresuotas

²³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 2000-11-10, Nr. 96-3016

²⁴ BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E.; ir ŠALČIUS, M. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017, p. 506.

²⁵ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas *Dėl rekomendacijoje dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu. Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 10494, Iš BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E.; ir ŠALČIUS, M. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017, p. 507.

²⁶ ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 75.

²⁷ Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018. *Из* Крюков В.Ф. Отказ прокурора от государственного обвинения: Монография. Курск, 1998. p. 36.

teismui, kad kaltinamasis padarė konkrečią nusikalstamą veiką, reikalaujamas baudžiamosios atsakomybės²⁸. Ikiteisminio tyrimo įstaigos, be abejo, taip pat yra valstybės įstaigos, kurios vykdo baudžiamąjį procesą iš kaltinimo pusės. Tačiau įgaliojimai „palaikyti valstybinį kaltinimą“ teisme pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 118 straipsnį yra tiesiogiai priskirti tik prokurorui: „*ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras*“²⁹. Lietuvos teisėje sąvoka „valstybinis kaltinimas“ buvo apibrėžta palyginti neseniai. Remiantis 2003 m. BPK 42 straipsniu, valstybinis kaltinimas – tai „<...> prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamasis asmuo yra kaltas“³⁰.

Konsulinė Europos prokurorų tarnyba (2014) „Dėl Europos normų ir principų, susijusių su prokurorais“, kurią 2014 m. gruodžio 17 d. priėmė Ministrų komitetas, pateiktas toks prokuroro apibrėžimas: „*prokurorai yra valstybinės institucijos atstovai, kurie, veikdami visuomenės vardu ir atstovaudami viešiesiems interesams, užtikrina įstatymo taikymą kai dėl įstatymo pažeidimo turi būti taikomos baudžiamosios sankcijos, atsižvelgiant į asmens teises ir būtiną baudžiamosios justicijos sistemos efektyvumą*“³¹. Taip pat rekomendacijoje nurodoma, kad „*prokurorai nusprendžia ar pradėti ar tęsti baudžiamąjį persekiojimą, palaiko kaltinimus nepriklausomame ir nešališkame pagal įstatymus įsteigtime teisme ir sprendžia ar apskųsti teismo priimtus sprendimus*“³². Taigi, prokuroras baudžiamajame procese yra vienas iš svarbiausių proceso dalyvių, kuris yra atsakingas už visą kaltinimą. Būtent jis, palaikydamas valstybinį kaltinimą, turi įrodyti, kad padaryta nusikalstama veika ir kad jos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas.

Privačiai viešas kaltinimas – tai nukentėjusiojo arba jo teisėto atstovo procesinė veikla, kuria inicijuojamas ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų, numatytų BPK 167 straipsnio 1 dalyje. Šio proceso specifika yra ta, kad ikiteisminis tyrimas gali būti pradedamas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba prokuroro reikalavimu. Šiuo atveju nukentėjusysis tik inicijuoja ikiteisminį tyrimą, tačiau kaltinimo funkcijos neatlieka. Pradėjus ikiteisminį tyrimą, jis vyksta bendra tvarka, o kaltinimo funkciją tokiaime procese vykdo valstybinis kaltintojas – prokuroras.

²⁸Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018, *Из* Лазарева В.А. Прокурор в уголовном процессе: учеб. пособие. М., 2011. p. 157-158.

²⁹Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992). 118 straipsnis.

³⁰Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, 42 straipsnis.

³¹Konsulinė Europos prokurorų taryba (2014) „Dėl Europos normų ir principų, susijusių su prokurorais“.

³²Ten pat.

Atkreiptinas dėmesys, kad BPK nėra reglamentuota nei formos, nei turinio reikalavimai nukentėjusiojo skundai ar jo teisėto atstovo pareiškimui, dėl ko dažnai kyla neaiškumų. LAT teismo praktikoje aiškinama, kad „nukentėjusiojo iniciatyva dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, išreikšta skundu, nėra apribota tam tikra skundo forma, todėl neprieštarauja įstatymo prasmei tokie atvejai, kai ikiteisminis tyrimas pradedamas pareiškus valią dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo įvairiomis formomis (pvz., protokolas-pareiškimas), tarp jų ir procese duodamais parodymais <...>. Taigi esminė reikšminga aplinkybė yra tai, ar nukentėjusysis arba jo teisėtas atstovas išreiškė norą, ėmėsi iniciatyvos pradėti baudžiamąjį procesą, o ikiteisminio tyrimo subjektui ikiteisminį tyrimą pradėjus, ne nukentėjusiojo asmens kompetencija yra spręsti, kaip turi būti pavadintas ir įformintas jo pareikštas noras pradėti baudžiamąjį procesą“³³.

Išimtiniais atvejais, kai padaromos BPK 167 straipsnyje nustatytos nusikalstamos veikos, ikiteisminis tyrimas pradedamas prokuroro reikalavimu ar nutarimu. Prokuroro nutarimas priimamas, kai yra įvairių nusikaltimų daugetas, t. y. nusikaltimai padaryti, dėl kurių reikia nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo pareiškimo ir nusikaltimai, dėl kurių nereikia nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo. BPK 167 straipsnio 2 dalis nurodo sąlygas dėl kurių procesas turi būti pradedamas prokuroro reikalavimu. Pakanka bent vienos įstatyme numatytos sąlygos:

- veikos turi visuomeninę reikšmę;
- žala padaryta asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų.

Baudžiamojo proceso teisės literatūroje cituojamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad „<...> kriterijus „visuomeninė reikšmė“ sietinas ne su kuriuo nors vienu nusikalstamos veikos požymių iš jų (pvz., su nukentėjusiojo pareigomis ar socialiniu statusu, nusikalstamos veikos sukeltu atgarsiu visuomenėje ir t. t.), bet su įvairiais nusikalstamos veikos požymiais ir įvairiomis jos padarymo aplinkybėmis: sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisiniai sistamai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas“³⁴. Galima teigti, kad

³³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134-222/2019.

³⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija)

nusikalstamos veikos visuomeninę reikšmę apibūdina įvairių požymių visuma ir jos padarymo aplinkybės.

Atvejai, kai padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų, tai kai nusikalstama veika padaryta veiksniam, ar neveiksniam asmeniui, kuris dėl fizinių, psichinių trūkumų, taip pat dėl nepilnametystės, bejėgiškumo ar dėl kitų svarbių priežasčių neįstengia pats ginti savo teisių ar teisėtų interesų (pavyzdžiui, yra aklas, kurčias, serga psichine liga, nėra teisinio subjektiškumo, yra materialiai ar kitaip priklausomas nuo kaltininko)³⁵.

Tiek prokuroro reikalavime, tiek nutarime turi būti nurodyti argumentai arba motyvai, kuriais grindžiama, veikos visuomeninė reikšmė arba asmens negalėjimas dėl svarbių priežasčių ginti savo teisių ir teisėtų interesų, kitokiu atveju, reikalavimas ar nutarimas naikintinas.

Apibendrinant galima teigti, kad kaltinimo procesas yra vienas iš svarbiausių institutų baudžiamajame procese, be kurio baudžiamasis procesas būtų beprasmis. Kaltinimas yra aiškinamas dvejopai: procesine ir materialine prasme. Kaltinimą reikia vertinti abejomis prasmėmis vienodai. Aiškinant kaltinimo sąvoką plačiaja prasme, ikiteisminis tyrimas yra kaltinimo funkcijos dalis, kadangi ikiteisminio tyrimo užbaigimo vienas iš akcentų gali būti kaltinamojo akto surašymas, kuriame suformuluojamas kaltinimas materialine prasme ir kuriuo remdamasis prokuroras teisiame bylos nagrinėjime atlieka kaltinimo funkciją. Kaltinimas siaurąja prasme prasideda tik teismineje bylos nagrinėjimo stadijoje.

atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Iš BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E.; ir ŠALČIUS, M. Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Registrų centras, 2017, p. 35.

³⁵BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E.; ir ŠALČIUS, M. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017, p. 35.

2. KALTINIMO RIBOS, KALTINIME NURODYTOS VEIKOS FAKTINIŲ APLINKYBIŲ IR JOS KVALIFIKAVIMO KEITIMAS

Šiame skyriuje analizuojamos kaltinimo ribos, atskleidžiant kaltinimo ribų sampratą, jų turinį bei kaltinimo keitimą pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme. Nagrinėjami atvejai, kada galima kaltinimo ribas peržengti. Taip pat šiame skyriuje pateikiama kaltinimo keitimo procedūros analizė.

2. 1. Kaltinimo ribos ir turinys

Žodis „riba“ suprantamas kaip linija, apibrėžianti tam tikrą plotą, rėmai, teritorija³⁶. Baudžiamojo proceso prasme ribos suprantamos kaip teisiniai rėmai, kurių teismas turi laikytis vykdant Konstitucinę pareigą – teisingumą. Peržengus kaltinimo ribas būtų ne tik suvaržyta kaltinamojo teisė žinoti kuo jis yra kaltinamas (BPK 22 straipsnio 3 dalis), bet ir jo galimybės ginti nuo kaltinimo. Taip pat galima teigti, kad būtų pažeistas teisingumo principas, nes pasak G. Godos „EŽŽT jurisprudencijos bylose prieš Lietuvą analizė rodo, kad sąžiningo (teisingo) proceso principas gali būti pažeidžiamas tiek nesilaikant bendrųjų baudžiamojo proceso reikalavimų, tiek ir netinkamai atliekant veiksmus atskiruose proceso stadijose“³⁷. Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje konstatavo: „Kaltinamajame akte nurodyta, kad nenustatyta N. M. atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių. Iš teismo posėdžio protokolo nustatyta, kad prokuroras bylą nagrinėjant teisme sunkinančia aplinkybe pripažinti tai, jog N. M. jam inkriminuotas veikas padarė kaip recidyvistas, taip pat neprašė, teismui prašymo dėl to pakeisti kaltinimą BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka nepateikė. Taigi, teismas, pripažinęs, kad N. M. atsakomybę sunkina tai, jog veiką padarė recidyvistas, pažeidė BPK 255 straipsnio 1 dalies nuostatas, reglamentuojančias, kad byla nagrinėjama tik dėl tų kaltinimų ir tik dėl tų nusikalstamų veiku, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiame posėdyje. Tokia pirmosios instancijos teismo padaryta klaida suvaržė nuteistojo N. M. teisės į gynybą ir būti teisingai nubaustam“³⁸. Matyti, kad teismas pripažino, kad pažeidus BPK 255 straipsnio 1 dalį, buvo suvaržyta teisė į gynybą, bei būti teisingai nubaustam.

³⁶Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas, (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000).

³⁷GODA G., *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius, VĮ Registrų centras, 2014, p. 79.

³⁸Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-580-148/2016.

Bylos nagrinėjimo teisme ribų samprata apibrėžta BPK 255 straipsnio 1 dalyje: „Byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje“³⁹. Šią nuostatą LAT teisėjų kolegija aiškina taip: „bylos nagrinėjimo teisme ribos apibrėžtos pagal subjektus (asmenis, dėl kurių nagrinėjama byla) ir dalyką (faktinį ir teisinį bylos turinį). Įstatymas draudžia teismui išnagrinėti bylą ir priimti nuosprendį dėl asmenų, kurie nėra kaltinamieji, ar pripažinti kaltais dėl nusikalstamų veikų, dėl kurių nėra perduoti teismui“⁴⁰. Taigi, teismo posėdžio metu paaiškėjus, kad veiką padarė asmuo, dėl kurio nėra perduota byla nagrinėti teismui arba paaiškėja, kad padaryta ne viena, o kelios nusikalstamos veikos ir jos nėra inkriminuotos kaltinamiesiems, tai bylos nagrinėjimas teisiama jame posėdyje būtų negalimas. Tokiu atveju byla grąžinama prokurorui, nes tokioje situacijoje kaltinimo institutas negali būti taikomas.

Reikalavimas nagrinėti bylą tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje reiškia, kad teismas gali priimti nuosprendį tik dėl veikų, kurios buvo inkriminuotos asmeniui. Nuosprendyje negali atsirasti veikų, kurios nebuvo nurodytos kaltinamajame akte. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje buvo konstatuota, kad „T. B. buvo kaltinamas padaręs 13 nusikalstamų veikų, tačiau Vilniaus apygardos teismo nuosprendžiu nuteistas už 14 nusikalstamų veikų. Skundžiamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje nurodyta, kad pagal kaltinamojo akto trečią epizodą T. B. nuteistas pagal Lietuvos Respublikos BK 183 straipsnio 2 dalį ir 300 straipsnio 3 dalį, tačiau iš kaltinamojo akto matyti, jog nuteistasis T. B. pagal trečią epizodą buvo kaltinamas tik padaręs nusikalstamą veiką, numatyta Lietuvos Respublikos BK 183 straipsnio 2 dalyje. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad pirmosios instancijos teismas peržengė nagrinėjimo teisme ribas <...>⁴¹.

Reikalavimas nagrinėti bylą tik dėl tų kaltinamųjų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje reiškia, kad teismas teisingumą vykdo tik dėl tų asmenų, kurie yra nurodyti kaltinamajame akte. Dėl kitų asmenų, kurie nėra nurodyti kaltinamajame akte, joks nuosprendis negali būti priimtas. Pavyzdžiui LAT nutartyje, kurioje buvo iškeltas Seimo narių kaltės klausimas, nors jie nebuvo nurodyti kaltinamajame akte kaip nusikalstamą veiką padarę asmenys, LAT formuoja tokią praktiką: „<...>ar kiti Seimo

³⁹Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, 255 straipsnio 1 dalis.

⁴⁰Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-13/2007.

⁴¹Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-173-483/2018.

nariai elgėsi panašiai kaip A. S. kokio pobūdžio Seimo statuto pažeidimus (balsuojant Seime sprendžiamais klausimais) jie padarė ar nepadarė, išeina už šios bylos nagrinėjimo teisme ribų, todėl, priešingai nei teigia kasatorius, skundžiamą nuosprendį priėmęs teismas pagrįstai nenagrinėjo, o ir neturėjo procesinio pagrindo nagrinėti aplinkybių, susijusių su kitų Seimo narių veikla balsuojant⁴².

Tačiau priimant sprendimą dėl kaltinamojo baudžiamosios atsakomybės, šis reikalavimas teismui neužkerta kelio analizuoti kitų asmenų, kurie nėra byloje pripažinti kaltinamaisiais ar jų elgesys neprieštaravo teisės aktų nustatytiems reikalavimams⁴³.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje teigiama, kad pagrindinis dokumentas, kuris nustato nagrinėjimo teisme ribas yra kaltinamasis aktas. Tačiau praktikoje kaltinimo nagrinėjimo teisme ribas nustato ne tik kaltinamasis aktas, bet ir teisėjo surašyta nutartis pagal BPK 232 straipsnį, t. y. bylos perdavimas nagrinėti teisiamaajame posėdyje. Pirmosios instancijos teismas gavęs bylą patikrina ją pagal BPK 232 straipsnio nuostatas ir priima vieną iš šių sprendimų: „1) perduoti bylą nagrinėti teisiamaajame posėdyje; 2) perduoti bylą pagal teisingumą; 3) perduoti bylą prokurorui; 4) išskirti bylą į kelias ar kelias bylas sujungti į vieną; 5) atidėti bylos nagrinėjimą; 6) pavesti ikiteisminio tyrimo teisėjui ar prokurorui atlikti šio Kodekso XIV skyriaus antrajame, trečiajame, ketvirtajame ir penktajame skirsniuose numatytą proceso veiksmą ar organizuoti šio proceso veiksmo atlikimą; 7) nutraukti bylą.“⁴⁴ Pažymėtina, kad sprendimas grąžinti bylą prokurorui (3 punktas) priimamas, surašytas reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ar yra kitų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kurie trukdo nagrinėti bylą. Tokiu atveju bylos nagrinėjimo teisme ribos nesikeičia, tiesiog byla nepatenka į teisiamaajį posėdį. Priimant nutartį *išskirti bylą į kelias ar kelias bylas sujungti į vieną* (4 punktas) reiškia, kad šioje stadijoje sujungus ar išskyrus bylas gali padaugėti asmenų su skirtingomis nusikalstamomis veikomis arba sumažėti asmenų ir tokiu atveju kaltinimo ribos pasikeistų. Jonavos apylinkės teismas nusprendė bylas sujungti, teigdamas, kad „Šiose baudžiamosiose bylose yra viena kaltinamoji – Ž. S., todėl baudžiamąją bylą Nr. 1-122-722/2013 dėl Ž. S. padarytos nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 259 str. 1 d., tikslinga sujungti su baudžiamąja byla Nr. 1-123-722/3013 dėl Ž. S. padarytos nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 235 str. 1 d., nes jos bus greičiau ir objektyviau

⁴²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59-222/2018.

⁴³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 25 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika* 31 (2009).

⁴⁴Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341. 232 straipsnis.

išnagrinėtos <...> paliekant baudžiamosios bylos Nr. 1-122-722/2013⁴⁵. Priėmus nutartį kelias bylas sujungti į vieną, taip pat bus priimta nutartis perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje, kuri ir nubrėš bylos nagrinėjimo teisme ribas. Taip pat gali pasitaikyti atveju, kada vienas iš kaltinamųjų miršta. Tokiu atveju byla išskiriama ir byloje lieka tik vienas kaltinamasis.

Vilniaus miesto apylinkės teismas nutarė sujungti bylas į vieną todėl, kad gavus dvi bylas buvo nustatyta, kad pirmoje byloje P. J. yra kaltinamasis, o antroje byloje yra nukentėjęsysis. Taip pat buvo nustatyta, kad K. G. pirmoje byloje yra nukentėjęsysis, o antroje byloje K. G. yra kaltinamasis. Kadangi šiose bylose padarytos nusikalstamos veikos yra vieno ir to paties įvykio metu, teismas manė, kad šių bylų išskyrimas apsunkintų jų nagrinėjimą, todėl priėmė nutartį šias dvi bylas sujungti į vieną, grindžiant tuo, kad <...> *Išskiriant vieno įvykio aplinkybes į atskiras bylas, kaip faktiškai atsitiko šios bylos tyrimo metu, nustatomos siauresnės nagrinėjimo teisme ribos, o tai trukdo išsamiam konflikto priežasčių, padarytų nusikalstamų veiksmų iniciatyvai, jų dinamikai atskleisti, be to, bylose nustatytos aplinkybės bei jų vertinimas dėl siauresnių nagrinėjimo ribų gali lemti prieštaringas išvadas dėl reikšmingų bylų faktų nustatymo.*⁴⁶. Teismas šiuo atveju pažymėjo, kad bylas nagrinėjant atskirai bus susiaurintos nagrinėjimo teisme ribos, todėl sujungdamas šias dvi bylas į vieną, teismas praplečia bylos nagrinėjimo teisme ribas.

Kalbant apie bylų nagrinėjimo teisme ribas, reikėtų apžvelgti tam tikrus aspektus susijusius su bylų nagrinėjimu apeliacinės instancijos teisme. Apeliacinės instancijos teismui įstatymo nustatytais atvejais yra suteikta kompetencija tikrinti neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą. Tačiau tokią kompetenciją teismas turi tik tokiu atveju, kada yra gautas apeliacinis skundas (BPK 320 straipsnio 1 dalis). BPK 320 straipsnio 3 dalis apibrėžia bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos ribas: *„teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti“*⁴⁷. BPK 320 straipsnio 4 dalis nurodo: *„pabloginti nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėti apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai dėl to yra prokuroro, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo, išteisintojo ar*

⁴⁵Jonavos rajono apylinkės teismas 2013 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-122-722/2013.

⁴⁶Vilniaus miesto apylinkės teismas 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3405-957/2018.

⁴⁷Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, 320 straipsnis 3 dalis.

*asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde*⁴⁸. Taigi, apeliacinės instancijos teismas, jeigu nėra prokuroro, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo skundų, negali pabloginti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla nutraukta, padėtis. Teismas negali peržengti nuteistojo paduoto skundo ribų ir pabloginti jo padėtį. Priešingu atveju būtų pažeistas *non reformatio in peius* (draudimas sunkinti skundą padavusio asmens padėtį) principas. Šio principo laikomasi visose stadijose. Juo siekiama užtikrinti teisės į teisingą gynybą principą. LAT pažymi kad „*nuteistojo teisės skūsti, jo manymu, neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus įgyvendinimo garantija yra draudimo keisti sprendimą į blogąją pusę (non reformatio in peius) principas, kuris iš esmės reiškia, kad dėl skundo padavimo skundą padavusiam asmeniui negali kilti jokios neigiamos pasekmės – asmens padėtis dėl jo paties paduoto skundo negali būti bloginama. Priešingu atveju asmens atžvilgiu vykstantis procesas būtų neteisingas (nesąžiningas). Nagrinėjant bylą teismuose non reformatio in peius principo laikomasi visose proceso stadijose. Tiek nagrinėjant bylą apeliacine, tiek kasacine tvarka, tiek ir perdavus bylą iš naujo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismui nuteistojo padėtis negali būti bloginama, kai byla nagrinėjama pagal jo skundą, t. y. kai procesas tęsiamas paties nuteistojo iniciatyva*⁴⁹.

Principas *Tantum devolutum quantum appellatum* reiškia, kad nagrinėjant bylą apeliacine tvarka turi būti tikrinamas ir vertinamas tik apskūstosios pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumas bei pagrįstumas. Tačiau Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „*principas tantum devolutum quantum appellatum (apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti bei vertinti tik apskūstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskūstos apeliacine tvarka) nėra absoliutus inter alia tuo požiūriu, kad apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas: – principas tantum devolutum quantum appellatum savaimė nesuponuoja to, kad apeliacinės instancijos teismą apeliacinio skundo ribos taip varžytų, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir dėl to būtų pažeidžiamos konstitucinės vertybės;*⁵⁰.

⁴⁸Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, 320 straipsnis 4 dalis.

⁴⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-1073/2018.

⁵⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m.*

BPK 320 straipsnyje reglamentuoti atvejai, kada apeliacinis teismas gali peržengti apeliacinio skundo ribas. BPK 320 straipsnio 3 dalis nurodo, kad jeigu teismas nagrinėdamas bylą nustato, kad buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, jis visais atvejais turi patikrinti ir įsitikinti ar nustatyti pažeidimai galėjo sukelti neigiamą įtaką ne tik asmenims kurie buvo padavę skundus, bet ir tiems nuteistiesiems, kurie nebuvo padavę apeliacinių skundų⁵¹. Taigi apeliacinės instancijos teismas nustatęs tokius pažeidimus privalo patikrinti visų nuteistųjų nuosprendžius, jų pagrįstumą ir teisėtumą, nepaisant to, ar nuteistieji buvo padavę apeliacinius skundus ar nebuvo. Esminiai BPK pažeidimai yra įtvirtinti BPK 369 straipsnio 3 dalyje, kurioje išskiriama, kad būtent esminio pažeidimo dalykas yra BPK pažeidimai, toliau išskiriami kriterijai, pagal kuriuos išskiriami esminiai pažeidimai – „*dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.*“⁵² Autorius E. Rimšelis atkreipia dėmesį į tai, kad baudžiamojo proceso teisės šaltiniais gali būti ir Konstitucija ir EŽTT konvencija, todėl esminiai pažeidimai, gali būti pripažinti ne vien tik BPK reikalavimų pažeidimai. Šis apibrėžimas turėtų būti aiškinamas ne vien tik paviršutiniškai, nes tai gali sukelti procesines pasekmes, bet kuo tiksliau, todėl siūlo tokį apibrėžimą: „*Esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais pripažįstami tokie baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės normų pažeidimai, kurie baudžiamojo proceso dalyvių teisių suvaržymu, atėmimu ar kitokiu būdu sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį*“⁵³.

Apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskūstas, remdamasis pagrindais, taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis turi teisę sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems.⁵⁴ LAT Teisėjų senato nutarime Nr. 53, švelninti nuosprendį aiškinama taip: „*tai reiškia ne tik nuteistajam paskirtos bausmės sušvelninimą, bet ir kitus apskūsto nuosprendžio pakeitimus, lengvinančius nuteistojo teisinę padėtį. Tai ir veikos kvalifikavimas pagal švelnesnį įstatymą, ir pašalinimas iš nuosprendžio atskirų nusikalstamų veikų,*

gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 119-6005.

⁵¹Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, 320 straipsnio 3 dalis.

⁵²Ten pat, 369 straipsnyje 3 dalis.

⁵³RIMŠELIS E. *Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai*. Jurisprudencija, 2005 p. 63-75.

⁵⁴Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, 320 straipsnyje 5 dalis.

*atsakomybę sunkinančių aplinkybių, ir panaikinamas nuosprendžio dalies, kurioje asmuo pripažintas pavojingu recidyvistu, ir pan.*⁵⁵. Apeliacinės instancijos teismas turi atkreipti dėmesį į tai ar švelninant nuosprendį, švelninimo pagrindai, kuriais bus pakeistas nuosprendis, neliečia nuteistųjų, dėl kurių nebuvo apskūstas nuosprendis. Tokiu atveju, kai nuosprendis švelninamas nuteistajam kuris yra apskūstęs nuosprendį ir švelninimo pagrindai liečia nuteistuosius, kurie nėra apskūstę nuosprendžio, nuosprendis turi būti pakeistas ir jiems (pavyzdžiui, bendrininkavimo atveju). Tačiau teismui švelninant bausmę apeliantui, jis turi diskreciją pasirinkti ar švelninti bausmę nuteistajam, kurio nėra apskūstas nuosprendis, nors nuosprendžio pagrindas jį ir liestų. Šiuo atveju nėra imperatyvi nuostata teismui praplėsti nustatytas bylos nagrinėjimo ribas.

Apibendrinant galima teigti, kad teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji buvo perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje. Teismo ribos apibrėžiamos pagal kaltinamuosius ir nusikalstamas veikas. Konkrečias ribas nubrėžia kaltinamasis aktas ir teisėjo nutartis perduoti bylą nagrinėti į teisiama jį posėdį. Apeliacinės instancijos teismo ribas nubrėžia apeliacinis skundas. Tačiau tam tikrais atvejais nustatytus esminius BPK pažeidimus arba švelninat teisinę padėtį, teismas ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas.

2.2. Kaltinimo keitimas pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme

Kaltinimo keitimo institutas buvo reglamentuotas Lietuvos Tarybų Socialinės Respublikos baudžiamajame procese⁵⁶, tačiau jo reglamentavimas buvo kitoks negu galiojančiame BPK. Pagal Lietuvos Tarybų Socialinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą, pakeisti kaltinimą teisme buvo leidžiama tik tada, kai tuo nepabloginama kaltinamojo padėtis ir, be kita ko, nebūtų pažeidžiamos jo teisės į gynybą. Teismas negalėjo keisti veikos kvalifikacijos, nors tai ir lemtų lengvesnę kaltinamojo padėtį, bet iš esmės pakeistų esamą situaciją, kuri išdėstyta kaltinamajame akte. Teismas teisiama jame posėdyje negalėjo keisti ir veikos kvalifikavimo į sunkesnę, jeigu tvarkomajame posėdyje buvo pakeitęs veikos kvalifikavimą į lengvesnį. Toks reglamentavimas egzistavo siekiant

⁵⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo Nr. 26 naujoji redakcija, 2005 m. birželio 23 d. Vilnius.

⁵⁶Lietuvos Tarybų Socialinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 1961, Nr. 18-148.

užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą. Visais minėtais atvejais byla buvo perduodama papildomam tardymui, kurio metu ištiriamos reikiamos aplinkybės⁵⁷.

Galiojančiame BPK įstatymų leidėjas numato teisme kaltinimo pakeitimo reglamentavimą, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad pirmiausia turi būti užtikrinta teisė į gynybą. Baudžiamojo proceso mokslinėje literatūroje teigiama, kad „teisė į gynybą apima ne tik advokato pagalbą baudžiamajame procese, bet ir galimybę asmeniui gintis nuo pareikštų kaltinimų“⁵⁸. Todėl, norint tinkamai realizuoti teisę į gynybą, kaltinamajam būtina žinoti, kuo jis yra kaltinamas. Ši teisė yra įtvirtinta BPK 255 straipsnio 2 dalyje, kuri nurodo, kad „*kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo perkvalifikuota, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytyjų, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta*“⁵⁹. Nepranešus kaltinamajam apie kaltinimo pakeitimą (patikslinimą) būtų pažeistas rungimosi principas. Rungimosi principas mokslinėje literatūroje aiškinamas kaip vienas iš svarbiausių baudžiamojo proceso principų, kuris suteikia galimybę abiem šalims, tiek kaltinimo, tiek gynybos, varžytis procese lygiomis teisėmis, ginant savo interesus⁶⁰. Kaltinamajam nežinant, kuo jis yra kaltinamas, jis praras galimybę tinkamai nuo jo gintis, o kaltinamoji pusė bus pranašesnė. Tokiu atveju šalys neturės lygių teisių. Akcentuotina tai, kad po Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. kaltinamasis turi būti informuotas apie tai, kad jis gali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriuo nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės⁶¹. Iki šio Konstitucinio Teismo nutarimo, tokia pareiga nebuvo nustatyta. EŽTT byloje *I. H. ir kt. prieš Austriją* konstatavo teisės į gynybą pažeidimą todėl, kad teismas perkvalifikavo nusikalstamą veiką, bet asmuo apie

⁵⁷DANILEVIČIUS, P.; KAZLAUSKAS, M.; ir PALSKEYS, E. *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas: vadovėlis*. Vilnius: „Mintis“, 1978, p. 262.

⁵⁸BILIUS, M.; MILINIS, A. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p.383.

⁵⁹Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, nr. 37-1341.

⁶⁰JURKA, R.; AŽUBALYTĖ, R.; GUŠAUSKIENĖ, M.; ir PANOMARIOVAS, A. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: „Eugrimas“, 2009, p. 116.

⁶¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.“ *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 119-6005.

tokius pasikeitimus informuotas nebuvo, dėl ko negalėjo tinkamai pasiruošti gynybai⁶². Tačiau tai nereiškia, kad kiekvienu atveju bus nustatyti esminiai BPK pažeidimai. Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Sipavičius prieš Lietuvą* yra nurodęs, kad „proceso teisingumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į proceso visumą.<...>reikia pastebėti, kad 6 straipsnio 3 dalies a punktas nenustato jokių formalių reikalavimų būdai, kuriuo kaltinamasis turi būti informuojamas apie jam pateikiamų kaltinimų pobūdį ir pagrindą. Teismas taip pat primena, kad 6 straipsnio 3 dalies a ir b punktai yra susiję ir kad teisė būti informuotam apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą turi būti svarstoma atsižvelgiant į kaltinamojo teisę pasiruošti gynybai“⁶³. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju yra sprendžiama, ar nuo pasikeitusių kaltinimų būtų keičiama gynyba. Tokią poziciją išreiškia ir Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime: „kita vertus, tai, ar keičiant nusikalstamos veikos faktines aplinkybes (neįspėjus apie tai gynybos) asmens teisė į gynybą būtų suvaržyta, sprendžiama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes įvertinus, ar yra pagrindas manyti, kad gynyba dėl pasikeitusių nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių galėtų būti kitokia“⁶⁴.

Kaltinimo keitimas – pateikto kaltinimo teisme koregavimas (patikslinimas). LAT kaltinimo keitimą apibūdina taip: „kaltinimo keitimas yra susijęs su jau esančio kaltinimo papildymu, praplėtimu, tačiau turi būti išlaikoma riba, kad toks kaltinimo keitimas netaptų kaltinimu dėl visiškai kitokios nusikalstamos veikos, dėl kurios ikiteisminis tyrimas prieš tą asmenį nebuvo atliktas, nes tokios galimybės BPK nenustato“⁶⁵. Kaltinimas gali būti keičiamas pakeičiant teisinį veikos vertinimą (kvalifikavimą), taip pat inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis.

Teisme, keičiant kaltinime nurodytas esmines faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, būtina laikytis BPK 255, 256 straipsnių, kurie reglamentuoja kaltinimo pakeitimą. BPK 256 straipsnyje nurodyta, kad iki įrodymų tyrimo pabaigos prokuroras ir

⁶²Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. balandžio 26 d. byla *I. H. And others v. Austria* no. 42780/98. Iš: BILIUS, M.; MILINIS, A. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, p. 385.

⁶³Europos Žmogaus Teisių Teismas 2002 m. vasario 21 d. sprendime byloje *Sipavičius prieš Lietuvą*. Iš: Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. lapkričio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-304-197/2018.

⁶⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 119-6005.

⁶⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-1073/2018.

nukentėjusysis turi teisę paduoti rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis arba pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą. Kaltinimą pakeisti turi teisę prokuroras ir nukentėjusysis. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime buvo pripažinta, kad ir teismas savo iniciatyva gali keisti kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, iki šio nutarimo galėjo keisti tik nusikalstamos veikos kvalifikavimą. Iš to matyti, kad atsirado ir trečias subjektas kuris kaltinimo pakeisti negali, tačiau gali pakeisti faktines aplinkybes arba veikos juridinį kvalifikavimą, t. y. teismas. Nukentėjusysis ir prokuroras teikia rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis arba pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą, o teismas priima nutartį dėl faktinių aplinkybių pakeitimo arba veikos kvalifikavimo. Plačiau apie priimamą teismo procesinį dokumentą savo iniciatyvą keisti veikos aplinkybes arba kvalifikavimą analizuojama trečioje darbo dalyje.

Atkreiptinas dėmesys, kad BPK 256 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta teisė prokurorui teikti prašymą dėl kaltinimo pakeitimo, nėra reglamentuojamos prašymo nagrinėjimo sąlygos ir tvarka, nenumatytos priežastys, dėl kurių prokuroro tinkamai surašytas prašymas gali būti nepridėtas prie medžiagos. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas nagrinėjo prokuroro skundą, kuriame buvo nurodyta, kad bylą nagrinėjančiam teismui buvo tris kartus pateiktas prašymas kaltinime nurodytų nusikalstamų veikų faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, tačiau teismas prašymų prie baudžiamosios bylos nepridėjo. Savo sprendimą teismas argumentavo tuo, kad tokiu prokuroro prašymu iš esmės prašoma į procesą įtraukti naują kaltinamąjį, t. y. juridinį asmenį. Tačiau prokuroro naujai suformuluotu kaltinimu nebuvo prašoma įtraukti į procesą juridinį asmenį kaip naują kaltinamąjį. Lietuvos apeliacinis teismas pasisakė, kad *„iš tiesų bylos nagrinėjimo teisme ribos nustatytos kaltinamajame akte, kuriame išdėstytos nusikalstamų veikų aplinkybės sudaro įrodinėjimo dalyką byloje, tačiau baudžiamojo proceso įstatyme, kuriame įtvirtinta teisė prokurorui (ir nukentėjusiajam) teikti rašytinį prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, numatyta ir bylos įrodinėjimo dalyko pasikeitimo galimybė. Prokuroro prašymo pakeisti kaltinimą nurodant iš esmės skirtingas nusikalstamų veikų faktines aplinkybes priėmimas savaime netrukdytų nagrinėti baudžiamąją bylą, juolab kad pagal BPK 256 straipsnio 1 dalies nuostatas, teismui išnagrinėjus baudžiamąją bylą, nuosprendyje gali būti paliekamos ir kaltinamajame akte nurodytos veikos faktinės*

*aplinkybės*⁶⁶. Manytina, kad teismas turėtų priimti tokius prokuroro (ar nukentėjusiojo) prašymus, kadangi įstatymas numato tokią teisę teikti prašymus, o teismui galimybės nepriimti tokių prašymų įstatymas nenumato.

BPK 256 straipsnis nustato ne tik kaltinimo keitimo inicijavimo subjektus, bet ir tai, kas konkrečiai gali būti keičiama. Keičiant kaltinimą gali būti keičiamos inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės iš esmės skirtingomis nei nurodytosios kaltinamajame akte. Taip pat gali būti keičiamas teisinis veikos vertinimas, t. y. kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimas. Keičiant veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis gali pasikeisti ir nusikalstamos veikos kvalifikacija tiek į sunkesnę, tiek į lengvesnę nusikaltimą numatantį baudžiamąjį įstatymą arba nesikeičiant teisinei padėčiai. Pavyzdžiui, nukentėjusysis turtinę žalą įvertino 10000 eurų, bet baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu ekspertui atlikus ekspertizę paaiškėjo, kad žala turėjo būti vertinama 30000 eurų. Tokiu atveju, t. y. atsižvelgiant į padarytos turtinės žalos dydį, veika turės būti perkvalifikuota į sunkesnę nusikaltimą numatančią BK straipsnio dalį. Galimas ir atvirkštinis variantas, kada žala sumažėja, dėl ko pasikeičia ir veikos kvalifikavimas į lengvesnę nusikaltimą numatančią BK straipsnio dalį. Keičiant faktines bylos aplinkybes, kada nesikeičia veikos kvalifikavimas, dažniausiai tai susiję su kitokiu laiko ar vietos nustatymu. Pavyzdžiui, teisme nagrinėjant baudžiamąją bylą paaiškėja, kad kaltinamasis nusikaltimą padarė kitoje vietoje, negu nurodyta kaltinamajame akte, tačiau tokie pakeitimai, neturi įtakos veikos kvalifikavimui, bet gali įtakoti ar tokiu atveju nagrinėjama byla pagal teritorinį teisingumą teisinga teismui nagrinėjančiam bylą. Be to, gali būti keičiamas nusikalstamos veikos kvalifikavimas nekeičiant faktinių aplinkybių. Tokie atvejai dažniausiai susiję su kvalifikavimo klaidomis. Pavyzdžiui inkriminuojama veika kvalifikuojama kaip apgaulingas apskaitos tvarkymas, bet pagal visas faktines aplinkybes matyti, kad tai aplaidus apskaitos tvarkymas, todėl veika yra perkvalifikuojama pagal kitą BK straipsnį, nekeičiant faktinių aplinkybių.

Pažymėtina, kad baudžiamojo įstatymo, numatančio sunkesnę nusikalstamą veiką, sąvoka BPK apibrėžta nėra. Teismų praktikoje kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimas yra keičiamas pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikalstamą veiką, pavyzdžiui, kai: *„pritaikomas BK specialiosios dalies straipsnis (jo dalis, punktas), kurio sankcijoje nustatyta griežtesnė bausmė; papildomai taikomas dar bent vienas BK*

⁶⁶Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-312/2019, skundo Nr. 1S-123-453/2019.

specialiosios dalies straipsnis (jo dalis, punktas); taikomas BK bendrosios dalies straipsnis (jo dalis), sunkinantis kaltininko teisinę padėtį, pavyzdžiui, vietoje BK 21 straipsnio (rengimasis padaryti nusikaltimą) taikomas BK 22 straipsnis (pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką); pašalinamas kvalifikavimas pagal BK bendrosios dalies straipsnį (jo dalį), lengvinantį kaltininko teisinę padėtį, pavyzdžiui, netaikoma BK 28 straipsnio 3 dalis (nusikalstamos veikos padarymas peržengiant būtinąsias ginties ribas); tęstinė nusikalstama veika perkvalifikuojama į nusikalstamas veikas, sudarančias realią nusikalstamų veikų sutaptį⁶⁷.

BPK taip pat neapibrėžia baudžiamojo įstatymo, numatančio lengvesnę nusikalstamą veiką, sąvokos. Teismų praktikoje inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikavimas keičiamas pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, pavyzdžiui, kai: *„pritaikomas BK specialiosios dalies straipsnis (jo dalis, punktas), kurio sankcijoje nustatyta švelnesnė bausmė; pritaikomas BK bendrosios dalies straipsnis (jo dalis), lengvinantis kaltininko teisinę padėtį, pavyzdžiui, inkriminuojama baigta nusikalstama veika perkvalifikuojama į pasikėsinimą ją padaryti (BK 22 straipsnis); veikos, sudarančios realią nusikalstamų veikų sutaptį, perkvalifikuojamos į tęstinę nusikalstamą veiką⁶⁸.*

Nusikalstamos veikos faktinėmis aplinkybėmis, BPK 255, 256 straipsnių prasme, yra laikomos tokios aplinkybės, kurios nurodytos kaltinamajame akte, t. y. nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir visos kitos svarbios aplinkybės, kurios leidžia individualizuoti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką ar turi reikšmės skiriant bausmę. Kasacinio teismo praktikoje pažymėtina, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytų, kai *„prisideda tos pačios nusikalstamos veikos epizodai, iš esmės pasikeičia nusikalstamų veikų apimtis, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas, nustatoma, kad ji sukėlė kitokius padarinius ar padaryta kitokiomis aplinkybėmis, nei nurodyta kaltinamajame akte, ir pan⁶⁹.* Atkreiptinas dėmesys, kad iš esmės skirtingų faktinių aplinkybių sąrašas nėra baigtinis ir toks negali būti, kadangi kiekvienoje konkrečioje byloje reikia spręsti ar aplinkybės skiriasi iš esmės, ar ne.

Pagal BPK 256 straipsnio 3 dalį, kai yra kaltinime keičiamos iš esmės skirtingos faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės ar veikos kvalifikavimas, teismas ne tik turi

⁶⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 29 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. A-1. Teismų praktika. 2009, 31.

⁶⁸Ten pat.

⁶⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.

apie tai įspėti kaltinamąjį, bet ir praneša kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai. Tačiau tai nereiškia, kad kaltinamasis ir jo gynėjas visais atvejais turi pasinaudoti šia teise, tai yra jo laisvė pasirinkti ar jam reikalinga tokia pertrauka, ar ne. Kaltinamajam nusprendus pasinaudoti šia teise, teismas nustato konkretų pertraukos laiką. EŽTT pasisakęs šiuo klausimu byloje *Seliverstov prieš Rusiją*, kad „*tuo atveju, kai kaltinimas iš esmės pakeičiamas, kaltinamajam turi būti suteikiama tinkama galimybė įgyvendinti savo gynybos teises dėl pakeisto kaltinimo*“⁷⁰. Tačiau Lietuvos teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog nepranešus kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai, toks pažeidimas nėra laikytinas esminiu BPK pažeidimu. Pavyzdžiui, vienoje iš LAT bylų buvo konstatuota, kad „*Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka pagal prokuroro apeliacinį skundą, <...> teismo posėdžio metu nagrinėjimo teisme dalyviams pranešė apie kaltinime nurodytos veikos galimą perkvalifikavimą, <...> taip užtikrindamas šių asmenų teisę žinoti apie galimą faktinių aplinkybių ir (ar) veikos kvalifikavimo pakeitimą teisme. Ir nors, kaip nustatyta BPK 256 straipsnio 3 dalyje, apeliacinės instancijos teismas nepranešė kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai, tačiau įvertinus tai, kad bylos įrodymai buvo tiriami ir vertinami apeliacinės instancijos teismo nurodytų nusikalstamų veikų kontekste, D. J. ir jo gynėjas posėdžiuose dalyvavo ir buvo aktyvūs (davė paaiškinimus, teikė prašymus, uždavė kitiems proceso dalyviams klausimus ir pan.), o nuteistojo D. J. gynybos pozicija nei ikiteisminio tyrimo metu, nei bylą nagrinėjant pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teismuose iš esmės nesikeitė <...> nėra pagrindo daryti išvadą, jog apeliacinės instancijos teismas padarė esminius BPK 255, 256 straipsnių reikalavimų pažeidimus*“⁷¹. Žinoma, reikia atsižvelgti į tai, kad teismas vertina kiekvieną bylą individualiai, todėl tai nereiškia, kad kiekvienu atveju nebus nustatyta BPK 255, 256 straipsnių reikalavimų pažeidimų. Iki Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo, apie teisę prašyti pertraukos, teismas turėjo pareigą pranešti tik kai kaltinimas buvo keičiamas į sunkesnę, o po šio Konstitucinio Teismo nutarimo teismas turi pareigą pranešti kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai netgi tada, kai kaltinimas keičiamas į lengvesnę.

⁷⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendime byloje *Seliverstov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 19692/02 Iš: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-719/2019.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244-303/2018.

Akcentuotina tai, kad tiek pateikus prašymą dėl nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių pakeitimo, tiek pateikus prašymą dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimo teismas nėra susaistytas šiais kaltinimo pakeitimo prašymais ir jis nuosprendį gali priimti pagal pirminį kaltinimą ar pagal kitus pateiktus naujus kaltinimus teismo procese. Keičiant kaltinimą svarbiausia tinkamai laikytis BPK 255, 256 straipsnių reikalavimų. Kaltinimas gali būti keičiamas tik apie tai pranešus kaltinamajam. Kaltinimas gali būti keičiamas tiek į lengvesnį, tiek į sunkesnį dėl to, kad iš esmės pasikeitė kaltinime nurodytos faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės. Teismas visais atvejais turi informuoti kaltinamąjį apie teisę prašyti pertraukos pasiruošt gynybai.

Kalbant apie kaltinimo pakeitimo procedūras, būtina aptarti kaltinimo keitimą apeliacinės instancijos teisme.

Kasacinės instancijos jurisprudencijoje yra suformuota teismų praktika, kad *„apeliacinis procesas vis labiau suprantamas ne kaip priimto sprendimo patikrinimas (lot. revisio prioris instantiae), o kaip bylos nagrinėjimas iš naujo (lot. de novo) arba pakartotiniai (lot. novum iudicium)“*⁷². BPK 255, 256 straipsniai, kurie reglamentuoja inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir kvalifikavimo pakeitimą teisme, yra išdėstyti BPK XIX skyriuje, kuris apibrėžia bendrąsias teisme nuostatas. Šios nuostatos pagal BPK 320 straipsnio 6 dalį taip pat taikomos ir apeliacine tvarka nagrinėjant baudžiamąją bylą, tačiau būtina atsižvelgti į BPK XXV skyrių, kuriame išdėstyti apeliacinio proceso ypatumai. Iš to matyti, kad ne tik pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinės instancijos teisme galimas kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimas. Pirmosios instancijos teisme kaltinimo pakeitimas galimas tik iki įrodymų tyrimo pabaigos. Taigi akivaizdu, kad apeliacinės instancijos teismui nepriėmus sprendimo byloje atlikti įrodymų tyrimą, kaltinimo pakeitimas nebus galimas. Pirmiausia, turi būti priimta teismo nutartis atlikti įrodymų tyrimą. Pagrindinė taisyklė, kuri yra formuojama teismų praktikoje – apeliaciniame skunde turi būti išdėstomi prašymai ir motyvai dėl kaltinimo pakeitimo. *„Baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo neperžengiant apeliacinių skundų nustatytų ribų. Taigi, apeliacinės instancijos teismas turi įgaliojimus kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, kai to prašoma prokuroro ar nukentėjusiojo (jo atstovo)*

⁷²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-648/2018.

*apeliaciniame skunde*⁷³. LAT išplėstinė septynių teisėjų kolegija pažymi, kad „<...> nepriklausomai nuo to, ar prokuroras yra pateikęs apeliacinį skundą, ar ne, jis turi teisę teikti apeliacinės instancijos teismui prašymą dėl kaltinimo esminių faktinių aplinkybių ar veikos kvalifikavimo pakeitimo, jei tai lengvina nuteistojo teisinę padėtį“⁷⁴. Teismas taip pat pabrėžia, jog svarbu atsižvelgti į kitų proceso dalyvių paduotų apeliacinių skundų ribas ir nustatyti, ar prokuroro pateiktame prašyme nurodytos keičiamos esminės faktinės aplinkybės, ar veikų kvalifikavimas yra nuteistojo teisinę padėtį lengvinančio ar sunkinančio pobūdžio. Taigi, matyti, kad kaltinimo keitimas galimas ne tik kai jis išdėstomas apeliaciniame skunde, bet ir prokurorui pateikus prašymą keisti kaltinimą nesant jo apeliacinio skundo, tačiau toks kaltinimo keitimas galimas tik į lengvesnį.

Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas, ištyręs naujus įrodymus ar pirmos instancijos jau tirtus ir vertintus įrodymus, gali keisti kaltinime nurodytas esmines faktines aplinkybes ar kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą ir savo iniciatyva. Šiuo aspektu yra pasisakęs Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime: „<...> baudžiamąją bylą apeliacine tvarka nagrinėjančiam teismui nesuteikti įgaliojimai, ištyrus naujus ar pirmos instancijos teismo jau tirtus įrodymus, savo iniciatyva pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nustatytas veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, jeigu tas pakeitimas lemtų nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, taip pat nesuteikti įgaliojimai pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nustatytas veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, jeigu dėl to nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis būtų pabloginta labiau, nei to prašoma prokuroro, <...> ar nukentėjusiojo apeliaciniame skunde. Teismas, ištyręs naujus ar pirmosios instancijos teismo jau tirtus įrodymus, savo iniciatyva gali pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nustatytas veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis tik jeigu toks pakeitimas lemia nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pagerinimą arba jeigu dėl to pakeitimo jų padėtis nepasikeičia“⁷⁵. Tokios pačios taisyklės apeliacinės instancijos teisme taikomos ir keičiant veikos kvalifikavimą. Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad apeliacinės instancijos teismas savo iniciatyva gali kaltinime nurodytas veikos faktines

⁷³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-648/2018

⁷⁴Ten pat.

⁷⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Teisės aktų registras, 2017, Nr. 10749.

aplinkybes ar veikos kvalifikavimą keisti tik tada, jeigu nebus pabloginta nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis ir nedaugiau negu to prašoma apeliaciniame skunde. Kitokiu atveju būtų peržengtos apeliacinės instancijos bylos nagrinėjimo ribos, o tai nulemtų asmens teisės į gynybą, sąžiningo proceso pažeidimą.

Taigi darytina išvada, kad kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybės ir veikos kvalifikavimas gali būti keičiamas tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teisme. Kaltinimo pakeitimo prašymą turi teisę teikti prokuroras ir nukentėjusysis. Taip pat teismas savo iniciatyva gali keisti veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą. Kaltinimas gali būti keičiamas tiek į lengvesnį, tiek į sunkesnį, pakeičiant kaltinime nurodytas faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis arba keičiant veikos kvalifikavimą. Tačiau siekiant užtikrinti kaltinamojo teises, turi būti griežtai laikomasi nustatytų kaltinimo keitimo procedūrų.

3. KALTINIME NURODYTOS VEIKOS FAKTINIŲ APLINKYBIŲ IR VEIKOS KVALIFIKAVIMO KEITIMO PROBLEMAS

Šioje darbo dalyje analizuosime kaltinimo modifikacijų problema, kaltinamojo informavimą apie galimą nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir veikos kvalifikavimo pakeitimą, taip pat kuomet apeliacinės instancijos teisme paaiškėjus iš esmės skirtingomis aplinkybėmis, kurios gali lemti nuteistojo, išteisintojo ar asmens kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, kada nėra pateiktas prokuroro ar nukentėjusiojo apeliacinis skundas. Be to, analizuosime teismo įgaliojimus savo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ar veikos kvalifikavimą.

3. 1. Kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo keitimo problematika, pirmosios instancijos teisme

Kadangi dėl kaltinimo keitimo instituto ne kartą kreiptasi į Konstitucinį Teismą, akivaizdu, kad čia susiduriama su tam tikromis teisės taikymo problemomis. Nepaisant to, kad nagrinėjama tema Konstitucinis Teismas yra ne kartą pasisakęs, iki šiol nėra aišku, ar nėra pažeidžiama teisė į gynybą iš anksto kaltinamajam nepranešus apie galimą nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir veikos kvalifikavimo pakeitimą. Taip pat nebuvo plačiau analizuojama kaltinimo modifikacijos problema.

Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime konstatavo, kad „BPK 255 straipsnio 2 dalis (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) tiek, kiek joje nenustatyta, kad kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta, prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui“⁷⁶. Po šio išaiškinimo buvo pakeista BPK 255 straipsnio 2 dalis, nenurodant, ar kaltinamasis bus nuteistas pagal lengvesnį ar sunkesnį baudžiamąjį įstatymą, kiekvienu atveju jis apie

⁷⁶Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Valstybės žinios. 2013, Nr. 119-6005.

kaltinimo keitimą turės būti įspėtas teisiamaajame posėdyje. Toliau minėtame nutarime Konstitucinis Teismas nurodo, kad „*Tai, ar keičiant nusikalstamos veikos faktines aplinkybes asmens teisė į gynybą būtų suvaržyta, sprendžiama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes įvertinus, ar yra pagrindas manyti, kad gynyba dėl pasikeitusių nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių galėtų būti kitokia*“⁷⁷. Tai turi didelę įtaką keičiant faktines bylos aplinkybes ir apie tokią galimybę iš anksto nepranešus kaltinamajam.

Lietuvos apeliacinio teismo byloje⁷⁸ nuteistasis buvo kaltinamas tuo, kad išgertuvių metu du kartus iš savo ginklo šovė į A. B. ir antro šūvio kulka pataikė į nukentėjusį, tuo sunkiai sutrikdė nukentėjusiajam sveikatą. Apygardos teismas nagrinėdamas bylą nustatė kitas faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, t. y. papildomai nurodė, jog po pirmo šūvio nukentėjusiajam pargriovus kaltinamąjį ir bandant atimti iš jo ginklą, grumtynių metu kaltinamasis dar kartą iššovė į nukentėjusįjį, dėl ko ir buvo padarytas jau minėtas sužalojimas. Kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu apie tokią galimybę teisiamaajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta. Tačiau minėtoje byloje kaltinamasis apie tokias pasikeitusias faktines aplinkybes įspėtas nebuvo. Šiuo atveju nusikalstamos veikos aprašyme vienos iš kaltinimo aplinkybių pakeitimas nuteistajam buvo procesine prasme netikėtas. Tuo buvo pažeista kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis yra kaltinamas, taip pat teisė tinkamai gintis nuo naujai nurodytų faktinių bylos aplinkybių. Todėl apeliacinio teismo teisėjų kolegija manė, jog „*<...> apygardos teismo nuosprendyje nurodžius naujas nusikalstamos veikos padarymo faktines aplinkybes, t. y. kad po pirmo šūvio A. B. pargriovus S. M. ir bandant atimti iš jo ginklą, grumtynių metu S. M. dar kartą iššovė į A. B., ir apie tai neįspėjus kaltinamojo S. M. buvo padarytas BPK 255 straipsnio 2 dalies pažeidimas*“⁷⁹. Bet šioje byloje teismas to nepripažino esminiu BPK pažeidimu, nes sprendžiant iš apeliacinio skundo turinio nuteistasis supranta už ką yra nuteistas, kokias naujas įvykio aplinkybes nustatė teismas. Pažymėtina ir tai, kad

⁷⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*“ *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 119-6005.

⁷⁸Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. rugšėjo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-265-197/2019.

⁷⁹Ten pat.

apeliacinės instancijos teisme, jam buvo suteikta galimybė pasiruošti gynybai, bet kaltinamasis kitokios gynybos nepateikė.

Kitoje byloje⁸⁰ Lietuvos apeliacinis teismas nustatė, kad kaltinamiesiems įtarimai buvo pareikšti pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 181 straipsnio 2 dalį (turto prievartavimas panaudojant fizinį smurtą). Pirmosios instancijos teismas pakeitė faktinių kaltinimo aplinkybių teisinį vertinimą, t. y. iš BK 181 straipsnio 2 dalies į BK 294 straipsnio 2 dalį (kvalifikuotą savavaldžiavimą, naudojant fizinį smurtą). Kaltinimai iš sunkaus nusikaltimo, perkvalifikuoti į apysunkį nusikaltimą, bet faktinės aplinkybės iš esmės liko tokios pačios. Tačiau nusikalstamos veikos perkvalifikavimas buvo padarytas iš anksto apie tai neįspėjus gynybos. Nuteistieji dėl tokios veikos kvalifikacijos pateikė apeliacinį skundą, kas leidžia daryti išvadą, kad apeliantai suprato, dėl kokios konkrečios nusikalstamos veikos yra nuteisti ir apskųsdami teismo nuosprendį apeliacine tvarka turėjo galimybę pasinaudoti įstatymo suteikta teise į gynybą. Todėl Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija šioje byloje konstatavo, kad *„šiuo atveju BPK 256 straipsnio 2 dalyje nustatytos sąlygos neįvykdymas, t. y. nepranešimas apie nusikalstamos veikos perkvalifikavimo galimybę, esant konkrečiai šioje byloje susidariusiai procesiniai situacijai, iš esmės nesuvaržė kaltinamųjų teisės žinoti, kuo jie kaltinami, ir jų galimybės veiksmingai gintis nuo kaltinimo, taigi nepažeidė teisingo proceso nuostatų“*⁸¹. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime taip pat yra pažymėjęs *“kad situacija, kai iš esmės nekeičiant nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių kaltinamojo veika perkvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, nurodantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatytų nusikalstamos veikos požymių visuma yra kaltinamajame akte nurodyto baudžiamojo įstatymo nustatytų požymių visumos dalis, traktuotina kaip nesudaranti prielaidų pažeisti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą ir jo teisę į gynybą“*⁸².

LAT byloje⁸³ nuteistųjų skunduose teigiama, kad apeliacinės instancijos teismas jų padarytą veiką perkvalifikavo į sunkesnę nusikaltimą iš BK 22 straipsnio 1 dalies ir 178

⁸⁰Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34-495/2019.

⁸¹Ten pat.

⁸²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“* Valstybės žinios. 2013, Nr. 119-6005.

⁸³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-719/2019.

straipsnio 1 dalies ir BK 22 straipsnio 1 dalį ir 178 straipsnio 3 dalį (pasikėsintis pavogti didelės vertės turta), apie tai neįspėdamas kaltinamųjų. LAT teisėjų kolegija konstatavo, kad „BPK 256 straipsnio 2 dalyje nustatytos sąlygos neįvykdytas, t. y. nepranešimas apie nusikalstamos veikos perkvalifikavimo galimybę, esant konkrečiai šioje byloje susidariusiai procesiniai situacijai, iš esmės nesuvaržė kaltinamųjų teisės žinoti, kuo jie kaltinami, ir jų galimybės veiksmingai gintis nuo kaltinimo, taigi nepažeidė teisingo proceso nuostatų ir nesukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą bei priimti teisingą nuosprendį“⁸⁴. Matyti, kad gynyba turėjo galimybę ginčyti kvalifikavimą tiek fakto, tiek ir teisės aspektu. Tokią išvadą grindžiama atsižvelgiant į tai, kad kaltinamasis aktas buvo surašytas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 178 straipsnio 3 dalį, pirmosios instancijos teismas nusikalstamą veiką perkvalifikavo į BK 22 straipsnio 1 dalį ir 178 straipsnio 1 dalį. Nukentėjusysis pateikė skundą su prašymu veiką kvalifikuoti pagal tuos pačius straipsnius, dėl kurių buvo pareikštas kaltinimas. Iš to matyti, kad nuteistieji visose baudžiamojo proceso stadijose žinojo, kuo yra kaltinami ir turėjo visas teises į gynybą. LAT pažymi, kad „Apeliacinės instancijos teismas pakeitė veikos kvalifikavimą į sunkesnę nusikaltimą, nekeisdamas faktinių bylos aplinkybių, tik konstatuodamas, kad pirmosios instancijos teismas pažeidė BK 3 straipsnio 2 dalies nuostatas, nustatydamas taikytiną MGL dydį, kuris ir turėjo reikšmės veikos kvalifikavimui“⁸⁵.

Apibendrinant teismų analizuotą praktiką, galima daryti išvadą, kad kaltinamajam iš anksto nepranešus apie nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ar jos veikos perkvalifikavimą, kai kuriais atvejais tai gali lemti gynybos teisės pažeidimą, tačiau tokie pažeidimai, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, nelaikytini esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais net ir tokiais atvejais, kai veika perkvalifikuota į sunkesnę nusikaltimą, nekeičiant faktinių bylos aplinkybių ir apie tai iš anksto nepranešus kaltinamajam. Akcentuotina, kad kiekvienoje konkrečioje situacijoje reikia atsižvelgti į visą baudžiamosios bylos nagrinėjimo procesą.

BPK 256 straipsnis numato, kad nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir jų kvalifikavimo pakeitimo prašymus turi teisę pateikti prokuroras ir nukentėjusysis, taip pat teismas gali savo iniciatyva inicijuoti faktinių aplinkybių ar veikos kvalifikavimo pakeitimą. Tačiau nenurodoma, kiek daugiausia galima teikti tokių prašymų. Kita vertus, prašymų skaičiaus nurodymas būtų netikslingas, nes nagrinėjant baudžiamąją bylą

⁸⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-719/2019.

⁸⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.

situacija gali pasikeisti ir tokiu atveju prokuroras ar nukentėjusysis, išnaudojęs prašymų skaičių, atsidurtų aklavietėje, kadangi nebegalėtų teikti tokio prašymo. Baudžiamajame procese gali būti nukentėjusiųjų, kurie visi gali pateikti kaltinimo keitimo prašymus. Pasikeitus bylos aplinkybėmis prokuroras taip pat gali teikti prašymus su kaltinimo variacijomis. Be kita ko, ir teismas savo iniciatyva gali teikti galimybes apie kitokias nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ir jų kvalifikavimą. Taigi susidaro tokia situacija, kad kaltinimo modifikacijų gali būti labai daug, tačiau teismas nėra susaistytas kuria nors kaltinimo variacija, pagal kurią turės priimti procesinį sprendimą. Tai yra teismo diskrecija nuspręsti, pagal kurią kaltinimą bus priimtas sprendimas. Įstatymas neįpareigoja teismo pranešti, pagal kurią kaltinimą bus toliau nagrinėjama byla. Todėl nėra aišku, nuo kurio kaltinimo kaltinamasis turi gintis: ar nuo vieno, ar nuo visų kaltinimo modifikacijų. Čia įžvelgiama ir teisės žinoti kuo esi kaltinamas pažeidimų.

Kasaciniame skunde išdėstoma kelių kaltinimų pakeitimo byloje problema, nurodant, kad nuteistoji viso proceso metu turėjo gintis nuo keturių skirtingų kaltinimų, t. y. pareikštų kaltinamajame akte pirmosios instancijos teismo nuosprendyje konstatuotų aplinkybių ir dviejų prašymų, kuriuose nurodoma pakeisti veikos faktines aplinkybes. Gynėjo teigimu: „<...> tokia kaltinimo keitimo gausa reiškia, kad neįvyko sąžiningas ir teisingas bylos nagrinėjimas. R. A. turėjo gintis nuo kaltinimo modifikacijų nesant teisinio tikrumo ir apibrėžtumo dėl to, kokios apimties kaltinimas yra formuojamas. Taip neįmanoma realizuoti teisės į gynybą, nes kaltinamasis priverstas gintis nuo bet kokios kaltinimo modifikacijos“⁸⁶. Šioje byloje LAT nurodė, kad iš pirmosios instancijos teismo posėdžio protokolo matyti, kad kaltinamoji apie galimybę keisti nusikalstamą veiką informuota nebuvo ir nors apeliacinės instancijos teismas šį pažeidimą nustatė, atsižvelgiant į bylos eigą apeliacinės instancijos teisme ir apeliacinių skundų turinį, šį pažeidimą įvertino kaip neesminį. Nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, kaltinamoji buvo įspėta apie visas kaltinimo keitimo modifikacijas bei informuota apie teisę prašyti pertraukos, tačiau kaltinamoji šia teise nepasinaudojo. Be to, apeliacinės instancijos teismas įspėjo, kad sprendimas gali būti priimtas tiek pagal pirminį kaltinimą, tiek pagal jo modifikacijas. Savo ruoštu LAT teisėjų kolegija priėmė tokį sprendimą: „Vien aplinkybė, kad šios instancijos teisme du kartus buvo keičiamas (tikslinamas) kaltinimas, nesudaro pagrindo daryti išvadą, jog esmingai buvo pažeista R. A. ir A. C. teisė į gynybą, nes, pagal bylos duomenis, jų gynyba nebuvo kitokia. Nuteistieji

⁸⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.

visose baudžiamosios bylos stadijose žinojo, dėl kokios veikos padarymo, kokiomis aplinkybėmis jie yra įtariami ir vėliau kaltinami, kokia veika jiems inkriminuojama; žinojo apie prokuroro paduotą apeliacinį skundą, taip pat prašymus, kuriais buvo prašoma pakeisti (patikslinti) kaltinime nurodytas faktines bylos aplinkybes, o jų veikas kvalifikuoti iš esmės taip, kaip buvo nurodyta kaltinamajame akte, nuteistųjų gynėjai taip pat teikė apeliacinius skundus dėl nuteistiesiems perkvalifikuotos veikos. Taigi, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, gynyba turėjo galimybę ginčyti kaltinimą tiek fakto, tiek ir teisės aspektu⁸⁷.

Lietuvos apeliacinis teismas nagrinėjo apelianto skundą, kuriame buvo nurodyta: „jog jis nežinojo nuo ko gintis, o gynyba nežinojo, nuo ko ginti, nes jis galėjo būti pripažintas kaltu ir remiantis pradinėmis, kaltinamajame akte nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos prasme teisė į gynybą yra pažeidžiama tada, kai gynyba priversta gintis nuo įvairių kaltinimo modifikacijų, kada gynyba galėtų būti kitokia. Šiame kontekste svarbu ir tai, kad ir pats teismas ex officio dar buvo pranešęs, kad jis gali būti pripažintas kaltu ir pagal BK 228 straipsnio 1 dalį, kas realiai ir atsitiko. Taigi buvo dar viena kaltinimo modifikacija, kurios nieks nepalaukė⁸⁸. Apelianto gynėjas pateikė prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti „ar BPK 256 straipsnio 1 dalis (2015-06-23 įstatymo Nr. XII-1848 redakcija, įsigaliojusi 2015-07-11), kurioje įtvirtintas teisinis reguliavimas leidžia nuosprendyje palikti ir kaltinamajame akte nurodytas veikos faktines aplinkybes, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams. <...> Apeliantas bei jo gynėjas tokius savo prašymus siejo su kaltinamojo teisės į gynybą suvaržymu, neva D. S. nežinojo nuo ko gintis, o gynyba nežinojo nuo ko ginti, nes apeliantas galėjo būti nuteistas tiek pagal kaltinamajame akte išdėstytas veikų faktines aplinkybes, kas ir įvyko, tiek pagal prašyme dėl kaltinimo pakeitimo nurodytas veikų faktines aplinkybes⁸⁹. Tačiau toks prašymas kreiptis į Konstitucinį Teismą buvo atmestas, nes teismui nekelia abejonių skundžiamo straipsnio atitiktis Konstitucijai. Lietuvos apeliacinis teismas šioje byloje konstatavo: „Apeliantui buvo žinoma, kuo jis yra kaltinamas, jam buvo pranešta

⁸⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.

⁸⁸Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-442-495/2016.

⁸⁹Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-442-495/2016.

apie pakeisto kaltinimo pobūdį ir pagrindą, jis gavo prokuroro prašymo pakeisti kaltinimą nuorašą, turėjo pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai, turėjo gynėją, dalyvavo teismo procese ir realizavo visas BPK 22 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas savo teises. Pirmosios instancijos teismas BPK 7, 10, 44, 255, 256 straipsnių nuostatų nepažeidė. BPK 256 straipsnis reglamentuoja kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo pakeitimą teisme. Šio straipsnio 1 dalyje, be kito ko, nustatyta, kad išnagrinėjus baudžiamąją bylą, nuosprendyje gali būti paliekamos ir kaltinamajame akte nurodytos faktinės veiklos aplinkybės. Taigi pirmosios instancijos teismas, pripažindamas, kad D. S. nusikalstamas veikas padarė iš esmės kaltinamajame akte nurodytomis faktinėmis aplinkybėmis (dalį nurodytų aplinkybių teismas iš kaltinimo pašalino), BPK nuostatų nepažeidė, nes tiek apie vieną, tiek apie kitą kaltinimą D. S. (taip pat ir jo gynėjas) buvo informuotas, turėjo galimybę pasiruošti gynybai nuo abiejų kaltinimų. Apeliantas bei jo gynėjas, kiti proceso dalyviai teismo buvo informuoti ir apie galimą nusikalstamos veikos, numatytos BK 228 straipsnyje, kvalifikavimą pagal 1 dalį. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apelianto argumentai dėl teisės į gynybą suvaržymo, yra nepagrįsti, todėl atmesti⁹⁰. Atkreiptinas dėmesys, kad tokio pobūdžio prašymai kreiptis į Konstitucinį teismą buvo ir kitose bylose, pavyzdžiui: „S. N. gynėjas, bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, po to, kai valstybinį kaltinimą palaikęs prokuroras teismui pateikė prašymą dėl kaltinimo pakeitimo ir šis buvo priimtas, pateikė prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar BPK 256 straipsnio 1 dalis ir 2 dalis (2015 m. birželio 23 d. įstatymo Nr. XII-1848 redakcija, įsigaliojusi 2015 m. liepos 10 d.), kuriose įtvirtintas teisinis reguliavimas leidžia nuosprendyje palikti ir kaltinamajame akte nurodytas veikos faktines aplinkybes bei veikų teisinį kvalifikavimą, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai ir 6 daliai, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams. Tokį patį prašymą išteisintosios S. N. gynėjas pateikė ir bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme. Šis gynėjo prašymas siejamas su kaltinamojo teisės į gynybą suvaržymu, nes, gynėjo teigimu, S. N. iki pat galutinio procesinio sprendimo byloje nežinojo nuo ko gintis ir pagal kokį kaltinimą ji gali būti pripažinta kalta – ar pagal kaltinamajame akte išdėstytas veikų faktines aplinkybes ir veikos kvalifikavimą ar pagal prokuroro prašyme dėl kaltinimo pakeitimo nurodytas veikų faktines aplinkybes ir kvalifikavimą, o gynėjas nežinojo, nuo

⁹⁰Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.

ko ginti, todėl efektyvi gynyba tapo neįmanoma⁹¹. Tačiau ir šiuo atveju prašymas buvo atmestas.

Istatymų leidėjas galėtų įpareigoti teismą iki įrodymų teisme tyrimo pabaigos, įvertinęs visus prašomus kaltinimo pakeitimus ir nuspręsti, pagal kurį konkrečiai kaltinimą bus toliau nagrinėjama byla ir priimamas nuosprendis. Viena vertus toks teismo įpareigojimas, užtikrintų asmens teisę žinoti kuo konkrečiai yra kaltinamas ir taip kaltinamasis galėtų efektyviau pasiruošti gynybai, atsižvelgiant tik į vieną kaltinimo modifikaciją. Kita vertus toks teismo įpareigojimas suvaržytų teismą siekti teisingumo, apsiribojant tik su vienu kaltinimu, kadangi nagrinėjant bylą vėliau gali paaiškėti kitokios aplinkybės arba klaidos, kurios lėmė kurio nors kaltinimo pasirinkimą.

Galima daryti išvadą, kad esant kaltinimo modifikacijų problemai ir sprendžiant klausimą dėl teisės žinoti kuo esi kaltinamas pažeidimo, vertinama visa proceso eiga nuo kaltinamojo akto įteikimo iki bylos išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme. Vertinant tai, ar kaltinamasis buvo įspėtas apie visas kaltinimo modifikacijas, ar turėjo galimybę susipažinti su kaltinimo pakeitimu ir pasiruošti gynybai, galima teigti, kad kelių kaltinimo variantų pateikimas teisminiame procese nėra teisės į gynybą pažeidimas. Taigi kaltinamais iš esmės turi gintis nuo visų jam pareikštų kaltinimo modifikacijų.

3. 2. Kaltinimo keitimas apeliacinės instancijos teisme, paaiškėjus iš esmės skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis

Kaip minėta ankstesniame darbo skyriuje, apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliacinio skundo ribų ir savo iniciatyva keičiant kaltinime nurodytas faktines veikas aplinkybes ar veikos kvalifikavimą pabloginti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla buvo nutraukta, teisinės padėties, jeigu dėl to nėra pateiktas prokuroro ar nukentėjusiojo skundas. Tačiau esant tokiam teismui reguliavimui gali susidaryti situacija, kada nei prokuroras, nei nukentėjusysis neskundė pirmosios instancijos teismo sprendimo, o pirmosios instancijos teismo sprendimą apskundė nuteistasis. Tokiu atveju apeliacinės instancijos teismui atliekant įrodymų tyrimą ir nustatčius iš esmės skirtingas faktines bylos aplinkybes, kurios pablogintų nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kurio atžvilgiu byla buvo nutraukta, teisinę padėtį, apeliacinės instancijos teismas privalėtų priimti akivaizdžiai neteisingą ir neteisėtą sprendimą. Tačiau

⁹¹Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-98-744/2019.

galimybės gražinti nagrinėti bylą į pirmosios instancijos teismą minėtai situacijai nėra. Apeliacinės instancijos teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą abejodamas, tuo ar BPK 320 straipsnio 4 dalis neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai bei Konstituciniam teisinės valstybės principui. Nors pareiškėjas neginčijo BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatos, Konstitucinis Teismas nustatė, kad šios nuostatos prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimu buvo priimtas toks sprendimas: „*BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas (2007 m. birželio 28 d. redakcija) tiek, kiek jame nenustatyti apeliacinės instancijos teismo įgaliojimai, ištyrus įrodymus, kuriuos įvertinus galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, prieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.*“⁹². Toks Konstitucinio Teismo nutarimas įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti tokį įstatyminių reguliavimą, kuriuo būtų galimybė apeliacinės instancijos teismui, paaiškėjus iš esmės skirtingomis aplinkybėmis, kurios iš esmės gali pabloginti nuteistojo, išteisinto ar asmens kurio atžvilgiu byla nutraukta padėtį, gražinti bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Tai konstatavus, tiesinę prasmę prarado pareiškėjo argumentai dėl BPK 320 straipsnio 4 dalies, todėl buvo priimtas toks sprendimas: „*<...>kad BPK 320 straipsnio 4 dalis (2007 m. birželio 28 d. redakcija) tiek, kiek ja draudžiama baudžiamąją bylą apeliacine tvarka pagal nuteistojo apeliacinį skundą nagrinėjančiam teismui pabloginti kito nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį nesant dėl to prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundo, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.*“⁹³.

Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimą, Lietuvos Respublikos Seime 2018 m. rugpjūčio 27 d. buvo registruotas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos projektas, kuriuo siūloma pakeisti 326 straipsnio 1 dalies 4 punktą ir jį išdėstyti taip: „4) *panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti teismui, jeigu bylą išnagrinėjo šališkas pirmosios instancijos teismas arba byla išnagrinėta pažeidžiant šio Kodekso 224 ir 225 straipsniuose nustatytas teisingumo*

⁹²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*“ *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 10749.

⁹³Ten pat.

taisyklės, arba kai apeliacinės instancijos teisme paaiškėja, kad nuteistasis veikos padarymo metu sirgo ar iki nuosprendžio priėmimo pirmosios instancijos teisme susirgo psichikos liga ir jam turėjo būti taikomos priverčiamosios medicinos priemonės, arba kai ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir (ar) veika gali būti perkvalifikuota, ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos;”⁹⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad prieštaravimas Konstitucijai yra labiau išplečiamas siūlomą projektą negu Konstitucinio Teismo nutarimu. Siūlytame projekte įtvirtina galimybę gražinti bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui, ne tik dėl veikos faktinių aplinkybių iš esmės skirtingų nuo nustatytų pirmosios instancijos teismo, bet ir veikos perkvalifikavimo. Toks siūlymas grindžiamas šiais argumentais: „kadangi neretai nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės lemia ir nusikalstamos veikos kvalifikavimą. Tokiu būdu ši nuostata suderinama su pirmosios instancijos teismo procesinėmis galimybėmis pakeisti kaltinime nurodytas veikos esmines faktines aplinkybes ir jos kvalifikavimą teisme, vadovaujantis BPK 256 straipsniu“⁹⁵. Toks siūlymas yra diskutuotinas, kadangi keičiamas BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas ne tik įgyvendina Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimą, bet ir yra išimtinio pobūdžio nuostata. Atsižvelgiant į tai, abejotina, ar pagrįsta išimtį iš bendrosios taisyklės plėsti labiau nei Konstitucinio Teismo nutarime nustatytas jos prieštaravimas Konstitucijai. Kadangi tokia nuostata Konstitucinio Teismo buvo priimta kaip išimtinė taisyklė, nes susiduriama su *non reformatio in peius principu*. Manytina, kad teisinio vertinimo keitimas pažeistų *non reformatio in peius* principą, tuo pačiu atgrasant nuteistuosius skųsti, jų manymu, neteisėtus nuosprendžius, o šis principas prarastų savo prasmę. Be kita ko, faktinių aplinkybių keitimas yra glaudžiai susijęs ir su kvalifikavimo keitimu. Pavyzdžiui, kaltinamasis yra nuteistas pagal BK 129 (nužudymas) straipsnį, o kiti nuteisti pagal BK 138 (nesunkus sveikatos sutrikdymas) straipsnį. Tačiau paaiškėjus, kad nukentėjusysis mirė ne nuo vieno asmens veiksmų, bet nuo visumos asmenų padarytų veiksmų, pasikeičia iš esmės faktinės aplinkybės. Tokiu atveju neišvengiamai keičiasi ir veikos kvalifikavimas, nes pasikeičia faktai, aplinkybės, kurios lemia kitokį teisinį veikos vertimą. Tokiu atveju ir kitiems asmenims veika bus perkvalifikuota į BK BK 129

⁹⁴Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, Reg. Nr. XIIIIP-2462.

⁹⁵Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIIP-2462.

(nužudymas) straipsnį. Todėl iš esmės pasikeitus faktinėmis aplinkybėmis, didelė tikimybė, kad pasikeis ir veikos kvalifikavimas.

Susiduriama su problema, kad gražinat bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui, gali būti pažeidžiamas principas *non reformatio in peius*. Visas baudžiamasis procesas turi vykti garantuojant atsakomybėn traukiamo asmens teises, kurios yra įtvirtintos tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose įstatymuose. Viena iš teisių yra apskūsti, jo manymu, neteisėtus sprendimus. Šios teisės įgyvendinimui yra įtvirtintas *non reformatio in peius* principas, kuris suprantamas kaip draudimą bloginti skundą padavusio asmens padėtį, kada procesas vyksta tik dėl jo paduoto skundo, gynybos tikslais. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad „*analizuojant non reformatio in peius draudimo principą, atkreiptinas dėmesys ir į Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją Nr. R (92)17 dėl nuoseklumo skiriant bausmes (priimta 1992 m. spalio 19 d.). Rekomendacijos F dalyje (reformatio in peius draudimo) nurodoma, kad tuo atveju, kai teismo sprendimą skundžia tik kaltinamasis, turėtų būti atsižvelgiama į reformatio in peius draudimo principą. Tose valstybėse, kuriose prokuroras, kaltinamajam apskundus teismo sprendimą, turi teisę paduoti papildomą (aksesorinį) skundą, šie įgaliojimai neturėtų būti naudojami siekiant pakirsti reformatio in peius draudimo principą, taip atgrasant kaltinamuosius nuo teismų sprendimų apskundimo*“⁹⁶. Pažymėtina, kad šis principas teismų praktikoje taikomas visose proceso etapuose, tiek apeliaciniame, tiek kasaciniame etape, taip pat gražinant bylą nagrinėti į pirmąją instanciją ar apeliacinę instanciją. Taigi minėtas principas, šiuo atveju, taip pat turėtų galioti. Tačiau Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime nurodo, kad *reformatio in peius draudimas* nėra absoliutus. Tokios nuomonės teismas laikosi pabrėždamas Konstitucinį teisinės valstybės principą, iš kurio kyla teisingumo, protingumo principai. Priešingu atveju, būtų nukrypta nuo teismo įgaliojimų vykdyti teisingumą. Todėl baudžiamasis procesas turi būti sureguliuotas taip, kad teismai turėtų galimybę tinkamai vykdyti teisingumą, priimti teisingus ir pagrįstus sprendimus. Šiuo atveju svarbu, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis būtų panaikintas ir bylą gražinta nagrinėti iš naujo tik tuo atveju, jeigu nuteistojo, išteisintojo ar asmens kurio atžvilgiu byla nutraukta, padėtis galėtų būti pabloginta iš esmės. Taigi matyti, kad šioje situacijoje tarpusavyje konkuruoja teisingumo (Konstitucinė nuostata, kad byla būtų išnagrinėta teisingai) ir draudimo sunkinti asmens padėtį, kada procesas vyksta tik jo

⁹⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164/2014.

iniciatyva, principai. LAT yra pažymėjęs, kad „*minėtas Konstitucinio Teismo išaiškinimas negali būti suprantamas kaip paneigiantis Konstitucijos 31 straipsnyje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje, BPK 7, 10, 44 straipsniuose įtvirtintas kaltinamojo teisės į gynybą ir teisingą (sąžiningą) procesą, rungimosi principą*“⁹⁷.

Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime pasisako: „*Todėl įstatymų leidėjas siekdamas užtikrinti asmens teisę į teismą per įmanomai trumpiausią laiką, teisingo, bylos aplinkybėmis pagrįsto ir argumentuoto teismo sprendimo priėmimą, gynybos teises, ir atsižvelgdamas į pasirinktą baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme modelį, gali nustatyti ir kitokius būdus aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, inter alia numatyti teisę prokurorui, privačiam kaltintojui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui paduoti apeliacinį skundą (ar papildyti paduotąjį) tais atvejais, kai, ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme, galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą.*“⁹⁸ Taigi, Konstitucinis Teismas siūlo įstatymų leidėjui, atsižvelgiant į asmens teises, kad byla būtų išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką, nepažeidžiant gynybos teisių, taip pat, kad pagal bylos aplinkybes būtų priimtas teisingas sprendimas ir atsižvelgus į baudžiamųjų bylų apeliacinės instancijos pasirinktą modelį, numatyti teisę prokurorui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui paduoti apeliacinį skundą ar jį papildyti.

Manytina, kad įstatymų leidėjui nustatčius tokią teisę, būtų siekiama įgyvendinti šias tokias idėjas: „1) procesas turi „judėti tik į priekį“; 2) negražinant bylų į ankstesnę proceso stadiją galima išvengti proceso vilkinimo, greičiau byloje priimti materialiai teisingą sprendimą“⁹⁹. Šios idėjos padėtų greičiau pasiekti baudžiamojo proceso tikslus, sumažėtų proceso vilkinimo tikimybė. Greičiau priėmus byloje materialiai teisingą sprendimą, sumažėtų tikimybė pažeisti kaltinamojo teises, atsižvelgiant į BPK numatytus principus.

⁹⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-788/2019.

⁹⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*“ *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 10749.

⁹⁹GODA, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas, *Teisė*, 2011, p. 74.

Kaltinamojo teisė į jo bylos išsprendimą per įmanomai trumpiausią laiką yra įtvirtinta BPK 44 straipsnio 5 dalyje ir EŽTK 6 straipsnio pirmoje dalyje. Tačiau proceso greitumo negalima siekti nesilaikant proceso taisyklių, dėl to negali būti netinkamai išaiškintos visos reikšmingos bylos aplinkybės, nors greitas procesas apsaugo kaltinamąjį nuo ilgo nežinojimo koks bus jo likimas, ir visuomenės interesus, vykdant teisingumą.¹⁰⁰ Manytina, kad prokurorui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui suteikus teisę paduoti skundą ar jį papildyti, kuomet yra tik nuteistojo skundas, bylos nagrinėjimas galėtų vykti toliau apeliacinės instancijos teisme, nagrinėjant pateiktus naujus ar papildytus skundus. Esant tokiam teisiniam reguliavimui nereikėtų grįžti į pirmąją instanciją ir taip būtų tinkamiau įgyvendinamas greito proceso principas.

Numačius minėtą teisę prokurorui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui, pradėtų veikti kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ar jų kvalifikavimo pakeitimo mechanizmas. Tokiu atveju būtų taikomas BPK 320 straipsnio 4 dalis. Be kita ko, ir BPK 255, 256 straipsniai, kuriuose yra numatytos kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ar jų kvalifikavimo pakeitimo procedūros. Kaltinamajam ir jo gynėjui būtų skubiai pranešta apie keičiamas kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, kurios gali iš esmės pabloginti kaltinamojo padėtį, ir informuojama apie galimybę prašyti pertraukos pasiruošti gynybai, taip užtikrinant teisę į gynybą.

Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime yra nurodęs, kad: *„Bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą“*¹⁰¹. Apeliacinės instancijos teismas nagrinėdamas bylą pagal nuteistojo skundą, nustačius iš esmės skirtingas faktines aplinkybes, kurios reikštų nuteistojo padėties pabloginimą, pagal galiojantį įstatyminį reguliavimą pats negali ištaisyti

¹⁰⁰GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius, 2011. p. 64.

¹⁰¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 119-6005.

pirmosios instancijos tesimo padarytų klaidų ir priimti teisingo, bylos aplinkybėmis pagrįsto ir argumentuoto, sprendimo. Apeliacinės instancijos teismas gali tik atsižvelgęs į Konstitucinio Teismo nutarimą grąžinti bylą nagrinėti į pirmąją instanciją. Tačiau suteikus minėtą teisę prokurorui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui, apeliacinės instancijos teismas turėtų galimybę pats vykdyti teisingumą ir priimti teisingą sprendimą, pagrįstą naujomis faktinėmis aplinkybėmis.

Taip pat atsižvelgti į tai, kad apeliacinės instancijos teisme, pakeičiant kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes ir pagal pakeistą kaltinimą priimtą sprendimą, nuteistasis galėtų tokį sprendimą apskųsti aukštesnei instancijai, t. y. kasacine tvarka. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime yra konstatavęs, kad „<...> *tuo atveju, kai, nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, BPK nustatyta tvarka yra pakeičiamos pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodytos esminės nusikalstamos veikos aplinkybės, nėra teisinio pagrindo teigti, kad nuteistasis praranda teisę kreiptis į teismą. Pagal BPK 369 straipsnį toks asmuo turi teisę kreiptis į kasacinės instancijos teismą dėl baudžiamojo įstatymo netinkamo pritaikymo, taip pat dėl esminių BPK pažeidimų, kurie buvo padaryti apeliacinės instancijos teisme nustatant nusikalstamos veikos aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, kad esminiu BPK pažeidimu gali būti pripažintas ir šio kodekso 20 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu, pažeidimas, akivaizdu, kad BPK nustatytu teisiniu reguliavimu nėra užkertamas kelias kasacinės instancijos teismui apskųsti ir apeliacinės instancijos teisme nustatytų naujų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių nustatymo teisingumo*“¹⁰². Pagal EŽTT praktiką „*apkaltinamojo nuosprendžio peržiūrėjimas aukštesnės instancijos teisme gali apimti ir fakto, ir teisės klausimus, arba apsiriboti tik teisės klausimais*“¹⁰³. Taigi, jeigu apeliacinės instancijos teisme, paaiškėjus iš esmės skirtingomis aplinkybėmis, prokurorui ar nukentėjusiajam būtų suteikta teisė paduoti (papildyti) prašymą keisti kaltinime nurodytas esmines faktines aplinkybes, apeliacinės instancijos teismui priėmus apkaltinamąjį nuosprendį pagal pakeistą kaltinimą, nuteistasis turėtų teisę apskųsti šį sprendimą kasacine tvarka tiek teisės, tiek fakto klausimu. Taip jo

¹⁰²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.*“ Valstybės žinios. 2013, Nr. 119-6005.

¹⁰³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014.

teisės į gynybą būtų užtikrintos, kadangi jis neprarastų teisės apskusti nuosprendį aukštesnei instancijai.

Papildomoje komiteto išvadoje „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnio pakeitimo“ taip pat siūloma apsvarstyti: „ir kitokias BPK koregavimo galimybes, užtikrinant, kad teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidos procese būtų ištaisomos nepažeidžiant *non reformatio in peius* principo reikalavimų“¹⁰⁴.

Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime yra pažymėjęs, jog „*negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų neleidžiama teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą; antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, inter alia jos 109 straipsnio 1 dalies, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, taip pat būtų nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, nuo konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo principų*“¹⁰⁵.

Įvertinus anksčiau nurodytas aplinkybes, siūlytina papildyti BPK 312 straipsnį nauja dalimi, ją išdėstant taip: *prokuroras, nukentėjusysis ir civilinis ieškovas turi teisę paduoti apeliacinį skundą ar papildyti paduotąjį kai, ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą. Akcentuotina, kad teisė paduoti skundą būtų numatyta tik tuomet, kai veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teisme, nenurodant veikos perkvalifikavimo, taip užtikrinant, kad šie įgaliojimai nebūtu naudojami siekiant pakirsti *reformatio in peius* draudimo principą.*

Remiantis Konstitucinio Teismo nutarimu, darytina išvada, kad draudimas sunkinti asmens padėtį, kuomet procesas vyksta tik jo iniciatyva, nėra absoliutus. Tiek grąžinat bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui, tiek suteikus teisę prokurorui ar nukentėjusiajam paduoti skundą procesas vis tiek pradėtas nuteistojo iniciatyva, todėl

¹⁰⁴Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto papildoma komiteto išvada dėl Baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII P-2462.

¹⁰⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 10749.

neišvengiamai yra susiduriama su *reformatio in peius* draudimo principu. Tačiau priėmus neteisėtą sprendimą būtų pažeidžiami teisingumo principai. Todėl turėtų būti aiškesnė šių principų apibrėžtis, aiškesnis turinys, ir jų taikymas su visomis išimtimis.

3. 3. Problemos susijusios su teismo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes ir jos kvalifikavimą

Kaip žinia, BPK 256 straipsnyje įtvirtinta kaltinimo keitimo iniciatyvos teisė suteikta ne tik prokurorui ir nukentėjusiajam, bet ir teismui, kuris savo iniciatyva gali keisti faktines aplinkybes ir veikos kvalifikavimą. Tačiau susiduriama su problema, kai tokiu atveju gali būti pažeidžiami Konstitucijoje ir BPK įtvirtinti teisės į gynybą, nešališką teismą, rungimosi principai. Be to, tokia teismo teisė gali prieštarauti valdžių padalijimo principui, kuriuo atskiriamos teismo ir prokuroro funkcijos. Taip pat nėra aišku, kokių procesiniu dokumentu teismas informuoja proceso dalyvius apie galimybę keisti faktines veikos aplinkybes ir veikos kvalifikavimą.

Dėl teismo įgaliojimų savo iniciatyva keisti inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikavimą buvo pasisakęs Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime, kuriame konstatavo, kad tuo metu galiojančiame BPK įtvirtinti teismo įgaliojimai savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu prieštarauja Konstitucijai. Tokia išvada priimta atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintus teisės į gynybą, rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo, teismo funkcijų atskyrimo nuo kitų proceso subjektų principus. Vertindamas teisės aktų nuostatas, leidžiančias teismui keisti kaltinimą į sunkesnę, Konstitucinis Teismas teigė, kad „*tokiu atveju teismas imasi prokuroro funkcijų, parodydamas, kokia linkme jis kreips bylos nagrinėjimą, kas sudaro prielaidas abejoti teismo nešališkumu*“¹⁰⁶. Tačiau šiuo atveju Konstitucinis Teismas išskirdamas teisės į gynybą, rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo, teismo funkcijų atskyrimo nuo kitų proceso subjektų principus, niekaip neužsiminė apie kitus principus¹⁰⁷, kaip antai teisingumo principą, kuris ir yra teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos esmė.

Atkreiptinas dėmesys, kad apie teismo įgaliojimus savo iniciatyva keisti veikos kvalifikavimą į sunkesnę, Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime laikėsi

¹⁰⁶MILINIS, A.; BILIUS, M. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 385.

¹⁰⁷GODA, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas, *Teisė*, 2011, 78, p. 68-92.

pozicijos, kad toks sprendimas prieštarauja teismo nešališkumo principui: „<...> ginčijamą normą galima suprasti taip, kad teismas, savo iniciatyva įspėdamas proceso dalyvius, imasi veiksmų, susijusių su kaltinimo pakeitimu į sunkesnę. Šiame procese tai nesiderina su teismo bešališkumo principu. Šitai keisdamas kaltinimą teismas iš esmės parodo, kokia linkme jis kreips bylos nagrinėjimą. Toks kaltinimo pakeitimas gali kliudyti teisėjui bešališkai nagrinėti bylą ir objektyviai vertinti bylos aplinkybes. Be to, tai sudaro prielaidas kitiems proceso dalyviams pagrįstai abejoti teismo bešališkumu“¹⁰⁸. Tačiau kalbant apie teismo įgaliojimus keisti veikos kvalifikavimą, lengvinant kaltininko teisinę padėtį, Konstitucinis Teismas tuo metu teigė, kad „<...>kaltinimo pakeitimas į lengvesnę traktuotinas kaip teismo vykdomos teisingumo funkcijos elementas. Teismas, kaip teisingumą vykdanči institucija, įvertina bylos aplinkybes ir priima atitinkamą sprendimą byloje. Tai neleidžia teigti, kad teismas peržengė asmeniui laiduotos teisės į bešališką teisminį nagrinėjimą ribas“¹⁰⁹. Toks teismo sprendimas, manytina, neracionalus, kadangi teismai, vykdydami teisingumą, kiekvienu atveju privalo remtis visais Konstitucijoje ir BPK įtvirtintais principais, o ne konkrečiam atvejui taikyti atskirą principą, kas išryškėjo komentuojamame Konstitucinio Teismo nutarime. Be to, M. Girdauskas, komentuodamas 1999 m. vasario 5 d. Konstitucinio Teismo nutarimą, 2013 m. nurodė, kad toks sprendimas atitinka anglų – amerikiečių teisinės tradicijas, kur teismai yra teisėkūros subjektai, o ne konstitucines Europos šalių teisinės tradicijas, kur pagrindinis teisės šaltinis – įstatymas¹¹⁰. Taip pat Konstitucinis Teismas aiškindamas normą, kuria suteikti įgaliojimai teismui keisti kaltinimą į sunkesnę, nurodė, kad „<...>gali būti pažeidžiamas kaltinimo ir gynybos lygybės bei rungimosi principai teisminiame nagrinėjime. Tokiu atveju galima daryti prielaidą, kad teismas vienu metu atlieka ne tik teisingumo, bet ir kaltinimo funkcijas.“¹¹¹ Pažymėtina, kad rungimosi principas taikomas teismo proceso stadijoms, kurių metu visos proceso šalys turi lygias teises siūlyti savo sprendimus, taip pat turi teisę kritikuoti kitos šalies sprendimus. Kitaip tariant, procesas vyksta ginčo

¹⁰⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 1999, nr. 15-402.

¹⁰⁹Ten pat.

¹¹⁰GIRDAUSKAS, M. Teismo įgaliojimų keisti veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais. *Teisė*, 2013, 88, p. 145.

¹¹¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 1999, nr. 15-402.

keliu¹¹². Rungimosi principo turinį nusako keli aspektai: „Pirma – tai griežtas trijų funkcijų (kaltinimo, gynybos ir teisingumo vykdymo) atskyrimas.<...> Antra – tai nešališko ir nepriklausomo teismo buvimas.<...> Trečia, šalys yra lygiateisės ir žino ginčo dalyką.“¹¹³ Taigi rungimosi principas iš esmės apima tuos principus, kuriais grindžiamas Konstitucinio Teismo sprendimas. M. Girdauskas, analizavęs JTO ŽTK ir užsienio valstybių teismų sprendimus, teigė, kad rungimosi principas suprantamas kaip teismo pareiga išklausti visas proceso šalis. Toks principo aiškinimas savaime neužkerta kelio teismui savo iniciatyva keisti nusikalstamos veikos teisinį vertinimą, rinkti įrodymus bei atlikti kitus procesinius veiksmus, jeigu teismas dėl savo iniciatyva atliktų veiksmų, galimo kvalifikavimo pakeitimo privalo išklausti šalių nuomonę¹¹⁴. Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarimu pažymėjo, kad „<...> tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra“¹¹⁵. Taikant besąlygiškai rungimosi principą, teismo „rankos“ būtų surištos, jis būtų tik pasyvus bylų proceso stebėtojas, o tai trukdytų teismui vykdyti teisingumą. Todėl rungimosi principas turėtų būti taikomas tik tiek, kiek to reikia užtikrinti vertybių pusiausvyrai. Be to, Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. nutarime akcentavo, kad *“Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį*

¹¹²GIRDAUSKAS, M., Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 2004, p. 103.

¹¹³JURKA, R.; AŽUBALYTĖ, R.; GUŠAUSKIENĖ, M.; ir PANOMARIOVAS, A. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: „Eugrimas“, 2009, p. 118.

¹¹⁴GIRDAUSKAS, M., Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 2004, p. 107.

¹¹⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties.

*įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija*¹¹⁶. Taigi teisingumo principo įgyvendinimui svarbu priimti teisingą sprendimą ne tik *de jure*, bet ir *de facto*. Apibendrinant galima teigti, kad teismų įgaliojimai savo iniciatyva keisti veikos kvalifikavimą į sunkesnę, ne tik neprieštarauja Konstitucijoje ir BPK įtvirtintiems principams, bet ir užtikrina teisingumo vykdymą. Pritartina ir G. Godos nuomonei, kad 1999 m. vasario 5 d. Konstitucinio Teismo nutarimas buvo argumentuotas daugiausia bendro pobūdžio teiginiais, sureikšminant vienus principus, kitus paliekant nuošalyje. Todėl teisės į gynybą, rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo, teismo funkcijų atskyrimo nuo kitų proceso subjektų principai turėtų būti taikomi tik tiek, kiek būtų suderinami su teismo įgaliojimais vykdyti teisingumą.

2007 m. BPK pakeitimais buvo siekiama pašalinti įstatymo spragą, užkertančią kelią teismui priimti teisingą nuosprendį, įtvirtinant įgaliojimus teismui savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu, tačiau siekiant išvengti teismo šališkumo, teismui nebuvo galima savo iniciatyva pakeisti faktines bylos aplinkybes¹¹⁷. Tačiau Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu nustatė, kad BPK 256 straipsnio 1 dalis (2007 m. birželio 28 d. redakcija) tiek, kiek joje nenustatyta, kad teismas savo iniciatyva kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes gali pakeisti iš esmės skirtingomis, prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai (*Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas*), 109 straipsnio 1 daliai (*Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai*), konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams. Konstitucinis Teismas tokį prieštaravimą grindė tuo, kad „<...>*pirmosios instancijos teismas yra saistomas ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenų, negali išnaudoti visų galimybių nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje, nustatyti tikrųjų bylos aplinkybių ir priimti teisingo sprendimo dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo.*“¹¹⁸.

¹¹⁶Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas „Dėl bylos pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo 153 straipsnio 2 dalies 11 punktą (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nutraukimo“.

¹¹⁷Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 11, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 316, 317, 318, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios bei kodekso papildymo naujais 80¹, 374¹, 374², 412¹ straipsniais įstatymo projekto ir jo įsigaliojimo bei įgyvendinimo projekto.

¹¹⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m.

Atsižvelgiant į 2013 m. Konstitucinio Teismo nutarimą, 2015 m. BPK 256 straipsnis buvo pakeistas, įtvirtinant teismo galimybę ne tik keisti inkriminuojamos nusikalstamos veikos teisinį vertinimą, bet ir esant pagrindui keisti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime aiškiai nurodo, kokį baudžiamojo proceso modelį taikysime savo teisinėje sistemoje: „Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės, teisingumo principai suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip pasyvus bylą proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta; teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti joje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), inter alia prokurorams.“¹¹⁹. Iš to matyti, kad mūsų teisinėje sistemoje yra taikomas „aktyvus“ teismo vaidmuo. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas plačiau neanalizuoja teismo įgaliojimų savo iniciatyva keisti inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikavimą sunkesniu, tačiau pabrėžia, kad „Pagal EŽTT praktiką Konvencijai savaime neprieštarauja teismo įgaliojimai savo iniciatyva pritaikyti sunkesnę nusikaltimą numatantį baudžiamąjį įstatymą.“¹²⁰. Priešingai nei 1999 m. vasario 5 d. Konstitucinio Teismo nutarime, 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime Konstitucinis teismas pripažino, kad draudimas teismui savo iniciatyva keisti inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes prieštarauja Konstitucijai, parodė aiškų pirmenybės teikimą kitiems principams. Šiuo atveju pirmenybė buvo teikiama tinkamam baudžiamojo įstatymo įgyvendinimui.

Konstitucijos 118 straipsnyje yra įtvirtinta, kad „ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras.“¹²¹. Konstitucijos 109 straipsnis nurodo, kad „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“¹²². Susidarius tokiai situacijai, kuomet teismas nagrinėjamoje byloje nustato, kad yra galimybė kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą keisti griežtesniu, o prokuroras

gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Valstybės žinios. 2013, Nr. 119-6005.

¹¹⁹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Valstybės žinios. 2013, Nr. 119-6005.

¹²⁰Ten pat.

¹²¹Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios 33, 1014 (1992). 118 straipsnis.

¹²²Ten pat, 109 straipsnis.

tokio pakeitimo nesiūlo, teismui savo iniciatyvą pakeitus veikos kvalifikavimą griežtesniu, gali susidaryti įspūdis, kad jis perima kaltinamojo vaidmenį, kuris tiesiogiai yra priskirtas prokurorui. Tačiau doktrinos požiūriu susiklosčius tokiai situacijai, tai neturėtų būti suprantama kaip prokuroro funkcijų perėmimas, kadangi teismas nekaltina asmens, o tik daro tokias prielaidas.¹²³ Kaip minėta, Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime pripažino, kad teismo įgaliojimai savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą prieštarauja Konstitucijai, teigdamas, kad tokiu atveju teismas vienu metu atlieka ne tik teisingumo, bet ir kaltinimo funkcijas, todėl jos turi būti griežtai atskirtos,¹²⁴ be to, „teismo santykius su kitomis valstybės institucijomis ar pareigūnais, jo veiksmų pobūdį baudžiamajame procese sąlygoja Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas.“¹²⁵ Todėl teismo ir prokuroro funkcijų atskirimo griežtumo laipsnis galėtų būti vertinamas atsižvelgiant ir į valdžių padalijimo principo sampratą.

Pagal valdžių padalijimo principą valstybės valdžios skirstomos į: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją, ir teisminę. Valdžių padalijimo principas skirtas tam, kad „valdžia nebus sutelkta vienose rankose ir taip užkirsti kelią ja piktnaudžiauti“¹²⁶. Remiantis Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimu, valdžių padalijimo principas nėra taikomas prokuratūrai, nes Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalies prasme prokuratūra nėra valstybės valdžią įgyvendinanti institucija¹²⁷. Nepaisant to, šis principas visgi išlieka svarbus teismo ir prokuroro funkcijų atskyrimo griežtumo kontekste. Konstitucinis Teismas 2015 m. spalio 29 d. nutarime pabrėžė, kad „konstitucinis valdžių

¹²³MILINIS, A.; BILIUS, M. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 387.

¹²⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 1999, nr. 15-402.

¹²⁵Ten pat.

¹²⁶GIRDAUSKAS, M., Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 431.

¹²⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 81-2903. Iš: GIRDAUSKAS, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidų paieška. *Teisė*, 2014, 90, p. 127.

*padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais.*¹²⁸. Taigi, įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti ne tik atskirtos ir savarankiškos, bet tarp šių valstybės valdžios institucijų įgaliojimų turi būti išsaugoma ir konstitucinių vertybių pusiausvyra. Kalbant apie šią pusiausvyrą, M. Girdauskas pažymi, kad „šiuo atveju turi būti įvertinta, koks yra teismo baudžiamojo proceso pagrindinis tikslas, kiek jam teikiama reikšmės ir kokia yra tikimybė, kad teismas piktnaudžiaus įgaliojimais savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. Jeigu tokio piktnaudžiavimo tikimybė maža, o pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas – tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą, tai sudaro pagrindą minėtus įgaliojimus pripažinti suderinamais su Konstitucija“¹²⁹. Teismui nesuteikiant teisės savo iniciatyva keisti netinkamą inkriminuojamos veikos kvalifikavimą ar iš esmės skirtingas faktines aplinkybes, kai tai yra nustatoma baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, o prokuroras nesiima iniciatyvos tai daryti, teismas turėtų priimti neteisingą sprendimą ir netinkamai nubausti kaltinamąjį. Tai neturėtų būti suprantama, kaip kaltinimo funkcijos perėmimu, o užtikrinimu, kad prokurorų darbas būtų atliktas neapleidžiai¹³⁰. Pažymėtina, kad teismas kaltinimo funkcijos neatlieka, o užtikrina, kad asmuo būtų nubaustas teisingai ir pagrįstai. Teismas visame baudžiamajame procese turi būti aktyvus, kad tinkamai įgyvendintų baudžiamojo proceso tikslus. Todėl Konstitucijoje įtvirtinti principai turi būti taikomi tik ta apimtimi, kiek jie suderinami su baudžiamojo proceso tikslais.

Teismui savo iniciatyva keičiant nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, idealios išeities nėra, kadangi šiuo atveju teismas, siekiant priimti teisingą sprendimą, teikia prioritetą teisingumo principui, kitų principų sąskaita. Išsaugoti

¹²⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nutarimų, kuriais viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energijos sektoriuje teikimas ir lėšų administravimas, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos elektros energijos įstatymui, Lietuvos Respublikos atsinaujinančių energetikos įstatymui“ Nr. KT28-N17/2015.

¹²⁹GIRDAUSKAS, M., Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 426.

¹³⁰GIRDAUSKAS, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidų paieška. *Teisė*, 2014, 90, p. 130.

nepriekaištingą teismo nešališkumą, pasiekti teisingą teismo sprendimą, tuo pačiu laikantis preciziško teismo ir prokuroro funkcijų atskyrimo yra neįmanoma¹³¹.

Teismas, savo iniciatyva keisdamas veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ar veikos kvalifikavimą, privalo apie tai pranešti proceso dalyviams. Tačiau kokia procesine forma teismas praneša proceso dalyviams apie galimus pakeitimus, įstatymų leidėjas nutyli. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas baudžiamojoje byloje¹³² iš kaltinamojo akto pašalino tam tikras kaltinimo dalis, tuo pačiu susiaurinant kaltinimo ribas, t. y. sutrumpino inkriminuojamos nusikalstamos veikos laikotarpį. Dėl tokio apeliacinio teismo sprendimo prokuroras ir nukentėjęsysis pateikė skundus. Prokuroro manymu, buvo nepagrįstai susiaurintas nusikalstamos veikos laikotarpis. Teisėjų kolegija nustatė, kad galimai gali būti kitokios bylos aplinkybės, negu buvo nustatytos, todėl, siekiant teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, priėmė atskirą nutartį, kurioje nurodė: *Atnaujinti įrodymų tyrimą baudžiamojoje byloje <...>. Proceso dalyviams pranešti, kad R. L. pateiktas kaltinimas gali būti papildytas naujomis aplinkybėmis, - tai yra kad laikotarpiu 2011 m. iki 2012 m. spalio 19 d. R. L. sutikęs vykdyti Baltarusijos Respublikos žvalgybos organizacijos atstovo, kurio atžvilgiu ikiteisminis tyrimas yra atskirtas, užduotį, su juo suderino sutartines frazes, tikslu telefoninių kontaktų metu, bendraujant apie susitikimų vietas, apie dominančią informaciją, laikantis griežtos konspiracijos; 2011 m. spalio 14 d. iš minėto organizacijos atstovo picerijoje „Submarinas“, esančioje Vytenio g. 51, Vilniuje, R. L. gavo fotoaparata žvalgybos organizaciją dominančios informacijos užtikrinimui¹³³. Matyti, kad apeliacinis teismas priėmė atskirą nutartį, kurioje nurodė, kad gali būti keičiamos faktinės aplinkybės, nurodydamas kitokias veikos aplinkybes. Be kita ko, teismas nutartyje nurodė, kad vadovaujantis BPK 256 straipsnio 3 dalies nuostatomis, nuteistajam ir jo gynėjui turi būti pranešta apie teisę prašyti pertraukos pasiruošti gynybai. Savo ruožtu LAT teisėjų kolegija nurodė, kad „iš bylos medžiagos matyti, kad apeliacinės instancijos teismas nusikalstamų veikų perkvalifikavimo klausimą išnagrinėjo pagal nuteistųjų ir jų gynėjų paduotų apeliacinių skundų atitinkamus argumentus. Apeliacinio proceso metu teisėjų kolegija, vadovaudamasi BPK 256 straipsniu, priėmė nutartį, kuria proceso dalyviams pranešė apie galimybę pakeisti nuteistųjų veiksmų kvalifikavimą iš BK 228 straipsnio 2 dalies į BK 255 straipsnio 4 dalį. Nuteistųjų ir jų gynėjų pasirengimui gynybai buvo*

¹³¹ GODA, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas, *Teisė*, 2011, p. 87.

¹³² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-229-495/2016.

¹³³Ten pat.

*padaryta teismo posėdžio pertrauka, o po jos nuteistieji papildomai buvo apklausti*¹³⁴. Apeliacinis teismas apie galimą veikos perkvalifikavimą proceso dalyvius informavo priimdamas nutartį, nors teismų praktikoje tokios nutartys priimamos gana retai. Vyraujanti teismų praktika rodo, kad teismas, apie galimybę savo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes ar kvalifikavimą, dažniausiai praneša proceso dalyviams tai nuroydamas teismo posėdžio protokole. Kitaip tariant, priima vadinamą „protokolinę nutartį“. Pavyzdžiui, Vilniaus regiono apylinkės teismo Ukmergės rūmai baudžiamojoje byloje¹³⁵, kurioje pagal kaltinamąjį aktą, kaltinamasis buvo kaltinamas pagal BK 138 straipsnio 2 dalies 8 punktą (nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl chuliganiškų paskatų), tačiau iš 2019 m. balandžio 11 d. teismo posėdžio protokolo matyti, kad „*teisėjas informuoja proceso dalyvius apie tai, kad gali būti kaltinamojo veiksmai perkvalifikuojami pagal BK 138 straipsnio 1 dalį*“¹³⁶. Baudžiamojoje byloje¹³⁷ Apeliacinis teismas 2017 m. rugpjūčio 24 d. proceso dalyvius informuoja apie galimą veikos kvalifikavimo pakeitimą teismo posėdžio protokole: „*Teismas, gavęs Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartį, pagal šią nutartį, vykdamas ją, vadovaujantis LR BPK 256 str. dėl kaltinimo pakeitimo teisme Kazimierą Ramoną įspėti, kad galimai gali būti sprendžiamas klausimas dėl jo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 228 str. ir 229 str. Kaltinimas buvo pakeistas kaip tęstinės veiklos, dėl veikimo ir neveikimo, Lietuvos Aukščiausiasis teismas išreiškė tokią nuomonę, kad galimai teismas turėtų spręsti ir dėl atsakomybės dėl tyčinio nusikaltimo ir dėl neveikimo, kaip dėl neatsargaus nusikaltimo. Visos faktinės aplinkybės išlieka tos pačios, teismas tik informuoja, kad vietoje vieno inkriminuojamo nusikaltimo gali būti du nusikaltimai*“¹³⁸. Be kita ko, teismas informuoja kaltinamąjį ir jo gynėją apie teisę prašyti pertraukos gynybai pasiruošti. Šiuo atveju, apie galimą faktinių aplinkybių ir veikos kvalifikavimo keitimą teismas informuoja proceso dalyvius teismo posėdžio metu, tai nurodant teismo posėdžio protokole, t. y. teismas jokio atskiro procesinio dokumento nepriima.

Teismui inicijuojant galimą veikos faktinių aplinkybių ir veikos kvalifikavimo keitimą, ne visuomet yra tikslinga priimti atskirą nutartį. Pavyzdžiui, kai visos baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme metu kaltinamasis yra kaltinamas pagal BK 222

¹³⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-788/2018.

¹³⁵Vilniaus regiono apylinkės Ukmergės rūmų baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjo 2019 m. balandžio 11 d. teisiamojo posėdžio protokolo tęsinys baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-517/2019.

¹³⁶Ten pat.

¹³⁷Teismo posėdžio protokolas 2017 m. rugpjūčio 24d. baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12-626/2017

¹³⁸Ten pat.

straipsnio 1 dalį (apgaulingas apskaitos tvarkymas), tačiau remiantis visomis byloje nustatytomis aplinkybėmis, jų visai nekeičiant, veika turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 223 straipsnio 1 dalį (aplaidus apskaitos tvarkymas), t. y. turėtų būti pritaikytas kitoks teisinis vertinimas. Teismas keičia tik veikos kvalifikavimą, todėl toks keitimas neturi jokios įtakos kaltinamojo gynybai, kadangi bylos nagrinėjimo teisme metu visos byloje nustatytos aplinkybės rodo, kad teisingas veikos teisinis vertinimas – BK 223 straipsnio 1 dalis (aplaidus apskaitos tvarkymas). Prie tokių pavyzdžių priskirtinos ir situacijos, kai teismas byloje nežymiai tikslina nusikalstamos veikos laiką ar vietą, kurie iš esmės nieko nekeičia. Taip pat, kai bylos nagrinėjimo teisme metu teismui nustačius, kad padaryta žala, remiantis specialisto išvada, yra didesnė arba mažesnė, negu nurodyta kaltinamajame akte. Tokiais atvejais, manytina, pakanka teismo posėdžio metu pranešti apie galimybę keisti veikos kvalifikavimą, nepriimant atskiros nutarties bei informuojant apie teisę prašyti pertraukos pasiruošti gynybai. Reikėtų atsižvelgti ir į protingumo kriterijų, kuris „*turi padėti nuspręsti, kokie proceso veiksmai, kokiose situacijose BPK turi būti įvirtinti kaip privalomi, o kokiose neprivalomi*“¹³⁹. Įpareigojus teismą visais atvejais priimti atskiras nutartis, kada jis savo iniciatyva keičia veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, būtų nepagrįstai gaišamas proceso dalyvių laikas. Be to, išaugtų pirmosios instancijos teismo nutarčių apskundimų skaičius. Perkeltiant teismui tokią biurokratinę našta, būtų pažeidžiamas ir proceso greitumo principas. Kitokiais atvejais reikėtų laikyti, kai teismas, savo iniciatyva keičiant veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, iš esmės pakeičia veikos mechanizmą, kai byloje yra daug bendrininkų ar sudėtingų nusikalstamų veikų, daugeto atveju. Apie keitimo galimybę tokio pobūdžio bylose pranešant tik teismo posėdžio metu ir nepriimant atskiros nutarties, vargu ar kaltinamasis suvoks ir prisimins, kuo gi jis gali būti kaltinamas. Tokiu atveju kaltinamasis negalės nei tinkamai pasinaudoti savo teise į gynybą, nei efektyviai pasiruošti teismo posėdžio pertraukos metu.

Siekiant vienodinti teismų praktiką, manytina, kad teismui, savo iniciatyva keičiant kaltinamajame akte nurodytas veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, remiantis protingumo, proceso greitumo, sąžiningumo ir kitais baudžiamojo proceso principais, turėtų būti suteikta diskrecijos teisė spręsti, kokių procesinių dokumentų informuoti proceso dalyvius apie galimus pakeitimus. Atsižvelgiant į anksčiau minėtus aspektus, tokius kaip keitimo apimtis, bendrininkų skaičius, nusikalstamos veikos

¹³⁹GODA, G. Protingumo kriterijus baudžiamajame, *Iš Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodeksui – 10 metų*, Vilnius, 2012, p. 40.

mechanizmas ir kt. Svarbu, kad teismas tinkamai įvertintų, ar tokia galimybė iš esmės įtakotų kaltinamojo gynybos taktiką, suvaržant asmens teisę į gynybą. Žinoma, tiksliai apibrėžti atvejus, kada priimti atskirą teismo nutartį, kada apsiriboti teismo posėdžio protokolu, yra nerealu, žinant tai, kad kiekviena nusikalstama veika yra unikali, t. y. kiekvienoje situacijoje tos pačios faktinės aplinkybės ar veikos kvalifikavimas gali būti vertinami skirtingai, atsižvelgiant į visą baudžiamąją bylą ir joje pateiktą kaltinamąjį aktą ar pateiktas kaltinimo modifikacijas. BPK 253 straipsnio 1 dalis nurodo: „*Nagrinėjimo teisme metu kilusius klausimus teismas išsprendžia nutartimis, prieš tai išklausęs dalyvaujančių nagrinėjant bylą teisme asmenų nuomones*¹⁴⁰. Atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjui siūlytina BPK 256 straipsnio 3 dalį pakeisti ir ją išdėstyti taip: *Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse teismui nustatius galimybę nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis ar nurodyta veika gali būti perkvalifikuota, jei yra pagrindas manyti, kad dėl to kaltinamojo teisė į gynybą būtų suvaržyta teismas priima nutartį, kuria pranešama proceso dalyviams dėl galimybės pakeisti nurodytas faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ar dėl galimybės perkvalifikuoti inkriminuojamą veiką. Šioje nutartyje turi būti išdėstytos šios iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės. Šios priimtos nutarties nuorašai įteikiami kaltinamajam, jo gynėjui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams. Taip pat šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytais atvejais teismas praneša kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai. Patenkinęs tokį prašymą, teismas nustato konkretų pertraukos laiką.*

¹⁴⁰Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341., 253 straipsnio 1 dalis.

IŠVADOS

1. Kaltinimas – baudžiamojo proceso varomoji jėga. Kompetentingi valstybės institucijų subjektai išaiškina nusikalstamą veiką bei veiką padariusį asmenį, nustato veikos atitinkamą teisinį vertinimą, numatytą BK ir tuo pagrindu siekia kaltinamąjį pripažinti kaltu. Kaltinimo sąvoką reikėtų suprasti plačiąja prasme, kad kaltinimo procesas prasideda ikiteisminio tyrimo stadijoje formuluojant pranešimą apie įtarimą, o kaltinimas siaurąja prasme prasideda tik teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje.

2. Kaltinimo ribos yra vienas esminių asmens teisių apsaugos garantų, kuris užtikrina kaltinamojo teisę žinoti, kuo jis yra kaltinimas. Kaltinimo ribas apibrėžia kaltinamasis aktas ir nutartis perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje. Kaltinimo ribų samprata apibrėžiama per subjektus ir kaltinimo turinį. Apeliacinio teismo ribas nustato apeliacinis skundas. Principas *tantum devolutum quantum appellatum* neleidžia teismui peržengti apeliacinio skundo ribų, tačiau tokiais atvejais, kai teismas privalo priimti teisingą sprendimą, šis principas nėra absoliutus.

3. Nusikalstamos veikos esmines faktines aplinkybes ir jos kvalifikavimo pakeitimas galimas pirmosios instancijos teisme bei apeliacinės instancijos teisme. Teisę inicijuoti tokius pakeitimus turi prokuroras, nukentėjęsysis ir teismas. Svarbu, kad kaltinimas būtų keičiamas užtikrinat asmens teises ir laikantis įstatyme numatytų procedūrų.

4. Kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo perkvalifikuota arba kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytyjų, kai apie tokią galimybę teisiama jame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta. Nepaisant to, teismų praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai apie tokią galimybę kaltinamasis neįspėjamas, bet įvertinus ir atsižvelgus į visą baudžiamosios bylos procesą, tai nelaikytina esminiais BPK pažeidimais.

5. Kaltinimo keitimo gausa, neabejotinai, sunkina kaltinamojo teisę į gynybą, dėl ko sunkiau realizuoti šią teisę, nes kaltinamasis priverstas gintis nuo bet kokios kaltinimo modifikacijos, tačiau vien aplinkybė, kad kaltinamasis viso proceso metu turi gintis nuo skirtingų kaltinimo modifikacijų, nesudaro pagrindo konstatuoti teisės į gynybą pažeidimo.

6. Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarimu priėmė išimtinio pobūdžio nuostatą, nurodant, kad principas *non reformation in peius* nėra absoliutus. Minėtas principas konkuruoja su Konstitucinės teisinės valstybės principu. Siekiant

užtikrinti proceso greitumo principo įgyvendinimą, kad būtų per įmanomai trumpiausią laiką priimtas materialiai teisingas sprendimas, be to, atsižvelgiant į tai, kad kaltinamasis apeliacinės instancijos teisme, keičiant esmines faktines aplinkybes, nepraranda teisės apskųsti tokį sprendimą aukštesnei instancijai, siūlytina BPK 312 straipsnyje numatyti 8 dalį ir ją išdėstyti taip: *prokuroras ir nukentėjusysis turi teisę paduoti apeliacinį skundą ar papildyti paduotąjį kai, ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą.*

7. Teismas savo iniciatyva turi teisę keisti inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes bei jų teisinį kvalifikavimą. Tokių teisių suteikimas neturi būti suprantamas, kaip kaltinimo funkcijų perėmimu, tai tik parodo, kad teismas yra aktyvus dalyvis baudžiamajame procese, kuris siekia nustatyti tiesą, nekaltindamas kaltinamojo, bet teikdamas prielaidą apie galimą kitokį veikos teisinį vertinimą ar kitokias veikos faktines aplinkybes. Todėl visi veiksmai, kuriais siekiama nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, turi būti suprantami kaip teisingumo vykdymas, kuriuo siekiama priimti materialiai teisingą sprendimą ir taip tinkamai įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus.

8. Lietuvos teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės, koku procesiniu dokumentu teismas priima sprendimą savo iniciatyvą keisti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą. Vieni teismai priima atskiras nutartis, kiti – apie tokią galimybę nurodo teismo posėdžio protokole. Siekiant vienodinti teismų praktiką ir atsižvelgiant į protingumo, proceso greitumo, sąžiningumo ir kitus baudžiamojo proceso principus, įstatymų leidėjui siūlytina BPK 256 straipsnio 3 dalį pakeisti ir ją išdėstyti taip: *Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse teismui nustatčius galimybę nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis ar nurodyta veika gali būti perkvalifikuota, jei yra pagrindas manyti, kad dėl to kaltinamojo teisė į gynybą būtų suvaržyta teismas priima nutartį, kuria pranešama proceso dalyviams dėl galimybės pakeisti nurodytas faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis ar dėl galimybės perkvalifikuoti inkriminuojamą veiką. Šioje nutartyje turi būti išdėstytos šios iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės. Šios priimtos nutarties nuorašai įteikiami kaltinamajam, jo gynėjui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams. Taip pat šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytais atvejais teismas praneša kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai. Patenkinęs tokį prašymą, teismas nustato konkretų pertraukos laiką.*

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautinės teisės aktai:

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016.
2. Konsulinė Europos prokurorų taryba (2014) “Dėl Europos normų ir principų, susijusių su prokurorais”.

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 32-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2018 m. birželio 30 d.). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
3. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 1961, Nr. 18-148.
4. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas *Dėl rekomendacijoje dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu. Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 10494.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 15-402.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m.*

- kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 29 d. sprendimas dėl bylos pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo 153 straipsnio 2 dalies 11 punktą (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nutraukimo.
 4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios*, 2013, Nr. 119-6005.
 5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nutarimų, kuriais viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energijos sektoriuje teikimas ir lėšų administravimas, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos elektros energijos įstatymui, Lietuvos Respublikos atsinaujinančių energetikos įstatymui“ Nr. KT28-N17/2015.
 6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 10749.

Specialioji literatūra:

1. ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
2. ANCELIS, P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012
3. AŽUBALYTĖ, R. JURKA, R. ŠALČIUS, M. ZAJANČAUSKIENĖ, J. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
4. BUČIŪNAS, G. GRUODYTĖ, E. ŠALČIUS, M. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017.

5. BILIUS, M.; ir MILINIS, A. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013.
6. DANILEVIČIUS, P; KAZLAUSKAS, M.; ir PALSKYS, E. *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas: vadovėlis*. Vilnius: „Mintis“, 1978.
7. GIRDAUSKAS, M., Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 2004.
8. GIRDAUSKAS, M. Teismo įgaliojimų keisti veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais. *Teisė*, 2013, 88, p. 144-163.
9. GIRDAUSKAS, M. Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidų paieška. *Teisė*, 2014, 90, p. 126-141.
10. GIRDAUSKAS, M., Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 429-442.
11. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius, 2011.
12. GODA, G. Konstitucinė justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas, *Teisė*, 2011, p. 68-92.
13. GODA, G. Protingumo kriterijus baudžiamajame, Iš *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodeksui – 10 metų*, Vilnius, 2012, p. 35-50.
14. GODA G., *Vertybinių prioritetų baudžiamajame procese*. Vilnius, VĮ Registrų centras, 2014.
15. GUŠAUSKIENĖ, M. Įtariamojo teisė būti informuotam: teorinės prielaidos ir įgyvendinimo galimybės. *Jurisprudencija*, 2008, 6(108), p. 60-66.
16. JURKA, R. Procesas per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 1 (63), p. 54-74.
17. JURKA, R.; AŽUBALYTĖ, R.; GUŠAUSKIENĖ, M.; IR PANOMARIOVAS, A. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: „Eugrimas“, 2009.
18. MILINIS, A.; BILIUS, M. Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 383-396.

19. RIMŠELIS E. *Esminiai baudžiamojo proceso pažaisimai: naujieji sampratos aspektai*. Jurisprudencija, 2005 p. 63-75.
20. ФАТКУЛЛИН, Ф. Н. *Изменение обвинения*. Москва: Юридическая литература, 1971.
21. ПЕТРОВА, Н. Е. *Частное и субсидиарное обвинение*. Самара: Самарский университет, 2004.
22. Чигрин Дмитрий Андреевич ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБВИНЕНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ), 2018.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. vasario 21 d. sprendimas *Sipavičius prieš Lietuvą* byloje, Nr. 49093/99.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. balandžio 26 d. byla *I. H. And others v. Austria* byloje 42780/98.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 18 d. sprendimas *Kravtas prieš Lietuvą*, byloje Nr. 1271/06.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo Nr. 26 naujoji redakcija, 2005 m birželio 23 d. Vilnius.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 31, 2009.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-13/2007.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164/2014.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-1073/2018.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59-222/2018.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-788/2018.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-648/2018.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-175-303/2018.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-1073/2018.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244-303/2018.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-788/2019.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78-511/2019.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-719/2019.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.

Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų jurisprudencija:

1. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-229-495/2016.
2. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-442-495/2016.
3. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-580-148/2016.
4. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-173-483/2018.
5. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. lapkričio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-304-197/2018.
6. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34-495/2019.

7. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-312/2019, skundo Nr. 1S-123-453/2019.
8. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. rugsėjo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-265-197/2019.
9. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-98-744/2019.
10. Jonavos rajono apylinkės teismo 2013 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-122-722/2013.
11. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3405-957/2018.
12. Vilniaus regiono apylinkės teismo 2019 m. balandžio 11 d. teisiamojo posėdžio protokolo tęsinys baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-517/2019.
13. Teismo posėdžio protokolas 2017 m. rugpjūčio 24d. baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12-626/2017.

Travaux préparatoires

1. Valstybinio audito ataskaita. Viešojo intereso gynimo organizavimas. 2014 m. gegužės 23 d. Nr. VA-P-40-1-6. [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2019-10-05]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/Vardas/Downloads/Ataskaita-viesojo-intereso-gynimas%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vardas/Downloads/Ataskaita-viesojo-intereso-gynimas%20(1).pdf).
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, Reg. Nr. XIIIIP-2462. [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2019-10-05]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/e9b89fd0a9d111e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=1azz9b2rhw>
3. Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIIP-2462. [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2019-10-05]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/e9b89fd0a9d111e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=1azz9b2rhw>
4. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 316, 317, 318, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382,

- 384, 385, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios bei kodekso papildymo naujais 80¹, 374¹, 374², 412¹ straipsniais įstatymo projekto ir jo įsigaliojimo bei įgyvendinimo projekto.
5. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto papildoma komiteto išvada dėl Baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-2462. [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2019-10-05]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/8a8eb06077af11e99ceae2890faa4193?jfwid=1azz9b2rhw>

SANTRAUKA

Kaltinimo keitimo baudžiamajame procese teorinės ir praktinės problemos

Vienas svarbiausių baudžiamąjo proceso tikslų – materialios tiesos nustatymas. Siekiant materialiai teisingo sprendimo baudžiamąjoje byloje, neatsiejamai turi būti tiksliai ir teisingas surašytas kaltinamasis aktas. Todėl įstatymuose yra reglamentuotas kaltinimo keitimo institutas, kurio pagalba, bylos teismo nagrinėjimo metu kaltinimas gali būti keičiamas.

Magistro baigiamojo darbo pagrindinis tikslas – išanalizuoti kaltinimo keitimo baudžiamajame procese teorines ir praktines problemas. Pateikti pasiūlymus kaltinimo keitimo institutui tobulinti.

Pirmoje darbo dalyje atskleidžiama kaltinimo samprata. Antroje – nagrinėjamos kaltinimo ribos, kurios teismą įtato į tam tikrus teisinius rėmus, kurie užtikrina kaltinamojo teisę žinoti, kuo jis yra kaltinamas. Be to, analizuojama esminių faktinių aplinkybių ir veikos kvalifikavimo keitimo procedūros pirmos ir apeliacinės instancijos teisme. Trečioje darbo dalyje nagrinėjama tesimų praktika, kaltinimo modifikacijų problematika. Nagrinėjamas Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas, kuriuo buvo priimta išimtinio pobūdžio taisyklė, nurodanti, kad apeliacinės instancijos teisme paaiškėjus naujomis aplinkybėmis gali būti sunkinama nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kurio atžvilgiu byla nutraukta, teisinę padėtį, kai yra paduotas tik šio asmens skundas. Analizuojamos problemos susijusios su teismo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes ir veikos kvalifikavimą, t. y. ar tokiu atveju nėra pažeidžiami Konstitucijoje ir BPK įtvirtinti principai bei kokiu procesiniu dokumentu teismas informuoja proceso dalyvius apie galimybę keisti veikos kvalifikavimą ir faktines aplinkybes.

Atlikus teismų praktikos analizę paaiškėjo, kad įstatyme nėra reglamentuota, kokiu procesiniu dokumentu teismas informuoja proceso dalyvius apie savo iniciatyva keičiamas faktines aplinkybes ar veikos kvalifikavimą, dėl ko vyrauja nevienoda teismų praktika. Išanalizavus Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimą, matyti, kad apeliacinės instancijos teisme paaiškėjus naujoms aplinkybėms gali būti nustatytas ir kitoks teisinis reglamentavimas, kuriuo būtų galima ištaisyti padarytas žemesnės instancijos teismo klaidas, negrąžinant bylos į pirmąją instanciją. Nustatytas kaltinimo keitimo problemas siūloma spręsti keičiant BPK 256 straipsnio 3 dalį ir BPK 312 straipsnį.

SUMMARY

The theoretical and practical problems of the change of the accusation in the criminal proceedings

One of the most relevant objectives of the criminal proceedings is the determination of the material truth. In order to achieve the materially right decision in the criminal proceedings, there must be the criminal act compiled in the correct and inseparable manner. Therefore, there has been the institute of change regulated in the legislation, which assists the change of the accusation at the time of the legal proceedings of the case.

The objective of the Final Master's Thesis is to analyse the theoretical and practical problems of the change of the accusation in the criminal proceedings. There is the need to provide the proposals for the improvement of the institute of change of the accusation.

The first part of the final thesis reveals the conception of the accusation. The second part of the work analyses the limitations of the accusation, which puts the Court of Law into the certain legal frames, thus ensuring the right of the accused person to be aware of the accusation imposed on him. What is more, there are the procedures of the change of the qualification of the factual circumstances and act in the first and appellate instances to be analysed. The first part of the Final Master 's Thesis deals with the legal practice and the problems of the change of accusation. There is the decision of 26 June 2017 adopted by the Constitutional Court to be analysed, by which there has been the rule of the exceptional nature adopted, which indicates that when there appear new circumstances in the appellate court, there may be legal status aggravated of the accused or the acquitted person, as well as the person by which the legal proceedings may be terminated, when there has been the complaint by this this person submitted only. The problems to be analysed are related with the incentive of the court to change the factual circumstances and the qualification of the act, i.e., whether in this case there are no principles in the Constitution and the Criminal Procedure Code to be infringed, and by which procedural document the Court informs the participants of the process about the possibility to change the qualification of the act and the factual circumstances.

Upon the performance of the analysis of the practice, there appeared the conclusion that there is no regulation in the law stating by which procedural document the Court informs the participants of the process about the change of the factual circumstances of

the qualification of the act, thus leading to the different legal practice. Having analysed the decision of 26 of June 2017, it is seen that upon the appearance of the new circumstances in the appellate court, there may be different legal regulation determined, by which there could be possible to remedy the errors made by the Court of the lower instance with no return of the criminal case to the court of the first instance. There is the proposal to deal with the determined problems of the change of the accusation with the amendment of the Part 3 of the Article 256 of the Criminal Procedure Code and Article 312 of the Criminal Procedure Code.